

Sosyal Davranış Özelliklerinin Dindarlık Eğilimiyle İlişkisi

The Relationship of Social Behavior Characteristics with
Religiosity

Ayşe Nur DANIŞMAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

Graduate Student, Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Faculty
of Theology, Department of Philosophy and Religious Studies,
Kahramanmaraş / Türkiye

aysenur11624@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-2205-2982

Saffet KARTOPU

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İslami İlimler
Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Islamic
Sciences, Department of Psychology of Religion, Kahramanmaraş /
Türkiye

skartopu@hbv.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-6846-0511

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 30 Mart / March 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 11 Temmuz / July 2023

DOI: [10.53683/gifad.1273827](https://doi.org/10.53683/gifad.1273827)

Atıf / Citation: Danışman, Ayşe Nur-Kartopu, Saffet "Sosyal Davranış Özelliklerinin Dindarlık Eğilimiyle İlişkisi / The Relationship of Social Behavior Characteristics with Religiosity/ *The Journal of Gumushane University Faculty of Theology*, 12/24 (Temmuz/July 2023/2): 642-690

İntihal: Bu makale özel bir yazılım ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by special software. No plagiarism was detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/tr/pub/gifad> **Mail:** ilahiyatdergi@gumushane.edu.tr

Copyright© Published by Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Gumushane University, Faculty of Theology, Gümüşhane, 29000 Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz¹

Bu çalışmanın konusu sosyal zekâ, antisosyal davranış ve dışa dönüklük kişilik özelliklerinin dindarlık eğilimiyle ilişkisidir. Bu bağlamda çalışmamız Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi örnekleminde sosyal zekâ, antisosyal davranış ve dışadönüklük düzeylerinin dindarlık eğilimine göre ortaya çıkan farklılaşmalarını araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmada ilk olarak konuyla ilgili teorik çerçeve sunulmuş daha sonra anket aracılığıyla elde edilen sonuçların istatistiksel analizi yapılmıştır. Temel probleme bağlı olarak oluşan alt problemler “Örneklemin sosyal zekâ, antisosyal davranış ve dışa dönüklük düzeyi sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşmakta mıdır?” “Dindarlık eğilimlerine göre sosyal zekâ, antisosyal davranış, dışa dönüklük düzeyi farklılaşmakta mıdır?” şeklindedir. Araştırmamız nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeline göre tasarlanmıştır. Katılımcıların sosyal zekâ düzeylerini ölçmek için Tromso Sosyal Zekâ Ölçeği, antisosyal davranış düzeylerini ölçmek için Antisosyal Davranış Ölçeği, dışa dönüklük düzeylerini ölçmek için Büyük Beş-50 Kişilik Testi Türkçe Formunun Dışa Dönüklük alt boyutu ölçek olarak kullanılmıştır. Uygulama Mart-Aralık 2022’de gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Frekans, T-Test ve Tek Yönlü ANOVA uygulanmış olup, elde edilen veriler SPSS (22.0) programıyla analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre demografik değişkenler ve dindarlık eğilimine göre sosyal zekâ, antisosyal davranış ve dışa dönüklük özelliklerinde farklılık olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Din Psikolojisi, Dindarlık, Kişilik., Sosyal Zekâ, Antisosyal Davranış, Dışa Dönüklük.*

Abstract

The subject of this study is to examine whether there is a differentiation in the level of social intelligence, antisocial behavior and extraversion according to the religiosity tendencies of the sample. In this context, our study aims to investigate the differentiation of social intelligence, antisocial behavior and extraversion levels according to religiosity in the sample of Kahramanmaraş Sütçü İmam University. In the study, initially, the theoretical framework on the subject was presented, and then the statistical analysis of the results obtained through the questionnaire was made. The sub-problems that occur depending on the main problem are “Does the social

¹Bu çalışma Prof. Dr. Saffet Kartopu danışmanlığında Ayşe Nur Danışman tarafından hazırlanan “Sosyal Davranış Özelliklerinin Dindarlık Eğilimiyle İlişkisi” isimli Yüksek lisans tezi verilerinden üretilmiştir. / This article is extracted from qualitative data of my master’s thesis dissertation entitled ‘Sosyal Davranış Özelliklerinin Dindarlık Eğilimiyle İlişkisi’, under supervision of Prof. Dr. Saffet KARTOPU.

intelligence, antisocial behavior and extraversion level of the sample differ according to socio-demographic variables?”, “Does the level of social intelligence, antisocial behavior and extraversion differ according to religiosity tendencies?” is in the form. Our research was designed according to the relational survey model, which is one of the quantitative research methods. The Tromso Social Intelligence Scale was used to measure the social intelligence levels of the participants, the Antisocial Behavior Scale to measure the antisocial behavior levels, and the extraversion sub-dimension of the Turkish Version of the Big Five-50 Personality Test was used to measure the extraversion levels. The implementation was carried out in March-December 2022. Frequency, T-Test and One Way ANOVA were applied in the study, and the obtained data were analyzed with the SPSS (22.0) program. According to the results of the research, it has been revealed that there are differences in social intelligence, antisocial behavior and extraversion characteristics according to demographic variables and religiosity tendency.

Keywords: *Psychology of Religion, Religiosity, Personality, Social Intelligence, Antisocial Behavior, Extraversion.*

Extended Summary

The subject of this study is the correlation of religiosity tendencies with social intelligence, antisocial behavior and extraversion. Our main problem is whether there are differences in the level of social intelligence, antisocial behavior and extraversion according to religiosity. The main starting point of this study is how individuals who describe themselves as 'religious' regulate their social relations and social behaviors and to what extent their religious beliefs shape their intelligence development, social behaviors and personality traits. As far as we know, in the literature on the psychology of religion in Turkey, there are no studies that focus on the relationship between extraversion and religiosity under the name of personality, and there is no study that focuses on the link between religious disposition and social intelligence and antisocial behavior. The aim of this study is to investigate the relationship between religiosity and social intelligence, antisocial behavior and extraversion in Turkey and to expand the research in Turkey. In this study, a religious individual is defined as a person who believes in God, submits to religious orders and prohibitions, and tries to demonstrate the existence of religious belief in his/her life and actions. The sample of the survey model research is the students of Kahramanmaraş Sütçü İmam University. The sample group of this research was selected randomly. The data were collected between March-December 2022. It takes 20-25 minutes to administer a questionnaire which forms were filled in online.

Personal Information Form, The Tromso Social Intelligence Scale, Antisocial Behavior Scale and Extraversion Scale was used in this study. The Tromso Social Intelligence Scale is a twenty-one-item scale prepared by Silvera et al. (2001) to reveal the level of social intelligence. The scale has three sub-dimensions: Social Knowledge Process, Social Skills, and Social Awareness. The scale was adapted for Turkish studies by Tayfun Doğan and Bayram Çetin (2009). The Cronbach's Alpha coefficient of the scale used in this study is .707. Antisocial Behavior Scale was developed by Rüçhan Kartallar Gökdağ (1996). The scale consists of 37 items. Those who responded in accordance with the expectation were given "1" point and those who did not respond in accordance with the expectation were given "0" point. A high score on the scale indicates a high level of antisocial tendency and a low score indicates a low level of antisocial tendency. The Cronbach's Alpha coefficient of the scale used in this study is .875. As a result of a comparative study conducted by Arkun Tatar in (2017), a 50-item scale was created by translating the Big Five-50 Personality Test (B5KT-50-TR) into Turkish. A total of 10 items numbered 1, 6, 11, 16, 21, 26, 26, 31, 36, 41, 46 belong to the extraversion sub-dimension of this scale. Among these items, items numbered 6, 16, 26, 36, 46 are reverse items. The Cronbach's Alpha coefficient of the scale used in this study is .537.

SPSS Statistical Package for the Social Sciences program was used to evaluate the data and to obtain the calculated values. In the statistical analysis, the mean social intelligence score (X_{tsz}) and standard deviation ($Stsz$); mean antisocial behavior score (X_{ad}) and standard deviation (Sad); mean extraversion score (X_{dd}) and standard deviation (Sdd) were calculated. Frequency distribution, percentage (%), t-test and ANOVA were used to analyze the data. In general, when the data were tested, significant statistical data were shown in tables. When testing the hypotheses, the significance level of the data was calculated as '.05'.

The first problem of the study is "Do the social intelligence, antisocial behavior and extraversion levels of the sample differ in terms of some socio-demographic variables?". According to this problem, gender, age, marital status, place of residence, faculty of study and economic status were affected by socio-demographic variables. As expected, women had higher levels of social intelligence, while men had higher levels of antisocial behavior. As age increased, extraversion levels increased. The second problem of this study is "Is there a significant difference in the social intelligence, antisocial behavior and extraversion levels of the sample in terms of their religiosity?". Participants with high subjective perception of religiosity also had high levels

of social intelligence and extraversion. However, the antisocial behavior level of participants with high subjective perception of religiosity is low. Participants who fasted during Ramadan had higher levels of social intelligence and extraversion than those who did not fast. The level of antisocial behavior was lower in participants who fasted Ramadan than in participants who did not fast. According to the status of praying in congregation, the level of social intelligence and extraversion of the participants who pray in congregation is higher than the participants who do not pray in congregation. The level of antisocial behavior is lower in participants who pray in congregation than in participants who do not pray in congregation. According to the frequency of prayer, participants who prayed had higher levels of social intelligence and extraversion than participants who did not pray. The level of antisocial behavior is lower in participants who pray than in participants who do not pray. According to the results of the research, there is a statistically significant relationship between religious tendencies and social intelligence, antisocial behavior and extraversion.

Giriş

İnsanların hayatlarını iyi ve sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri için gidermeleri gereken fizyolojik, manevi, psikolojik ve sosyal ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlarını karşılarken çevreleriyle iletişim içerisinde bulunurlar. İnsanlar arası kurulan ve karşılıklı etkileşim sağlayan bu iletişimin başarılı olması kişiyi yalnızlıktan koruyacaktır. Toplumsal hayatta insanların birbirleriyle başarılı iletişim kurabilmeleri için birtakım bilişsel yeterliliklere ve sosyal becerilere sahip olmaları gerekmektedir. Sosyal zekâ içerisinde değerlendirilen bu beceriler bireyi başkalarını dinleme, onların duygu ve düşüncelerini anlama, kendi duygu ve düşüncelerini başarılı bir şekilde karşıya aktarma, beden dilini başarıyla kullanma ve karşıdakinin beden dilinden anlama, toplumsal kurallara uyma, gruplara katılma, insanlarla kolayca iletişim kurma, işbirliğiyle çalışma yapma, problemleri ele alma ve çözme şeklinde sözel olmayan bireyin kişiliğini, davranışlarını etkileyen ve kişiliğinden, davranışından etkilenen becerilerdir.

Sosyal beceriler kişinin yaşam kalitesini arttırarak kendisini geliştirmesinde önemli bir etkindir. Sosyal zekâ yönünden yetersiz olan, sosyal gelişimini sağlıklı bir şekilde tamamlayamamış bireyler çevreleriyle sağlıklı iletişim kurmakta zorlandıkları için yalnız kalma ihtimalleri yüksektir. Gerçek performanslarını gösteremedikleri için olması gerekenin altında başarı gösterirler. İletişim becerilerindeki bu eksiklik okul, iş, evlilik,

arkadaşlık hayatı olmak üzere yaşamlarının pek çok boyutunu olumsuz etkilemektedir (Doğan, 2006, 2). Bu bireyler yalnızlık, utangaçlık hissederler, duygu ve düşüncelerini ifade etmekte ve başkalarının duygu ve düşüncelerini anlamakta zorlanırlar. Bu durum bireylerde olumsuz, istenmeyen bazı davranışlara yol açabilir (Yüksel, 1997). Böylelikle ortaya çıkan toplumsal açıdan istenmedik ve riskli davranışlar antisosyal davranış olarak değerlendirilmektedir. Antisosyal davranış denildiği zaman toplumsal olarak kabul gören davranışları, örf ve adetleri, kuralları yok sayan ve başkalarının hakkına zarar veren davranışlar kastedilmektedir. Çocukluk döneminde davranış bozukluğu, yetişkinlik döneminde antisosyal kişilik bozukluğu olarak tanımlanan antisosyal davranışlar, saldırgan hareketlerden, hırsızlık, iftira atma, kul hakkına girme, kamu malına zarar verme, başkasının malına ve canına zarar verme, çok sık yalan söyleme ve başkasını cinsel ilişkiye zorlamaya kadar uzanan geniş bir alanı içermektedir (Öztürk, 2020, 105-109). Çocukluktan itibaren bireyin model alacağı uygun bir birey olmayışı yanlış anne baba tutumu, aile içi iletişimin bozuk olması, sosyalleşme için uygun ortamın bulunmayışı vb. birçok sebepten bireyin sosyal zekâsı gelişmemiş, içedönük kişilik yapısı oluşmuş, diğer insanlarla iletişim kurmakta zorlanan, çevreye zarar vermeye meyilli antisosyal davranışlar sergileyen bir kişilik geliştirebilir.

Bireyin kişiliğini oluşturmasında pek çok faktör etkilidir. Kişilik oluşumu ve bu oluşumu etkileyen faktörler psikoloji biliminin başlangıcından itibaren merak edilen ve araştırılan bir konu olmuştur. Kişiliğin oluşumunda anne baba tutumu, sosyal çevre ve ilişkileri, bireyin din ve dünya görüşü vb. birçok faktör etkili olmaktadır. Kişilikte olduğu gibi bireyin dindar olmasında da çevrenin etkisi kaçınılmazdır (Mehmedoğlu, 1999, 34). Birey çocukluğundan itibaren kendisiyle aynı veya farklı tutumlara sahip insanlarla tanışmaya, sosyal çevre edinmeye başlamaktadır. Ailesinden görüp benimsediği dini değerlere ve tutumlara karşı sorgulayıcı bir tavır takınarak dini tutum ve davranışlarını karşılaştırma, inceleme eğilimine girmektedir. Bununla beraber birey dini tutum ve davranışları etkisiyle kişiliğini oluşturmaya devam etmektedir. Geçmişten günümüze insanın veya inanmanın insan hayatının her anı dinden etkilenmiştir. Bu da göstermektedir ki insanın kişilik gelişiminde, sosyal gelişiminde dinin ve dindarlığın etkisi yadsınamaz bir öneme sahiptir (Karakaya, 2008, 49).

Din hem sosyal hem de bireysel tarafı bulunan, fikir ve tatbikat açısından sistematik bir bütünlük oluşturan, insanlara hayat tarzı sunan ve onları belirli bir dünya görüşü etrafında toplamayı sağlayan kurumdur (Aydın, 2020, 8). Din insan hayatındaki önemli yerinden dolayı tarihin hiçbir

döneminde dinsiz, inançsız bir insan topluluğuna rastlanmamaktadır (Holm, 2018, 175). Dini yaşantısına önem veren birey her davranışında, alacağı her kararda dini değerlerini düşünerek hareket eder. Böylece din insanın hayatında yeri doldurulamaz bir öneme ulaşır. İnsanın içinde var olan inanma, bağlanma, güvenme ihtiyacını karşılayan din aracılığıyla insan yaratıcıyla beraber olduğunu her daim onun yardımını ve desteğini hissederek yalnızlıktan kurtulur ve sosyal açıdan doyum sağlar.

1. Sosyal Zekâ, Antisosyal Davranış ve Dışa Dönüklük Kavramları

Zekâ kavramı tarihin ilk zamanlarından bugüne kadar insanlar tarafından merak edilip araştırılmış ve hakkında çalışmalar yapılmıştır. Her bilimsel alanda ve kavramda olduğu gibi zekâyı tanımlarken de tanımlama yapan kişinin bakış açısından, yaşanılan dönemin sosyokültürel ve sosyo ekonomik yapısından etkilenilmiştir (Çakar - Arbak, 2004, 29). Zekâ kavramının kökü Arapçadan gelmekte olup, saf, duru, katışıksız anlamlarına gelmektedir. Bireyin anlama, algılama, düşünme, yargılama, akıl yürütme, çözüm bulma ve sonuç çıkarma kabiliyetini niteleyen kavramdır (TDK Sözlük, 11 Ağustos 2022). Kimi araştırmacılar yaratıcı düşünmeyi, strateji becerisini, duygusal ve sosyal yeterlilikleri zekâ göstergesi saymaktadır. Kuramsal bakış açılarını dışta tutarsak, zekânın en işlevsel tanımı 1950'lerde yapılmış olan "zekâ, zekâ testlerinin ölçtüğü şeydir" şeklindeki tanımdır (Karakelle, 2014, 46). Zekânın gelişimi, zekâyı etkileyen faktörler ile ilgili araştırmacılar tarafından birçok kuram geliştirilmiştir.²

Sosyal zekânın ilk tanımı Thorndike tarafından yapılmıştır. Ona göre sosyal zekâ, insan ilişkilerinde mantıklı davranabilme, erkekleri-kadınları anlayabilme ve yönetebilme yeteneğidir (Başaran, 2005, 233). Bu tanım Gardner'in çoklu zekâ kuramındaki kişilerarası-sosyal zekâ tanımıyla benzerlik göstermektedir. Gardner'e göre sosyal zekâ, diğer insanları fark edip aralarında ayırım yapabilme, başkalarıyla etkili bir şekilde iletişime geçebilme, diğer insanların arzularını, niyetlerini, isteklerini, duygularını, ruh hallerini, yeteneklerini anlayabilme becerisidir (Gardner, 2017, 312-314).

² Zekâyı tek bir genel yetenek kabul eden Tek Etmen Kuramı (Baymur, 1997, 231). Zekânın genel yetenek ve özel yeteneklerin birleşimi bir yapıdan oluştuğunu savunan Çift Etmen Kuramı (Başaran, 2005, 145-146; Toker vd., 1968, 31; Bümen, 2004, 30). Zekânın üçlü bir yapıdan oluştuğunu savunan Üç Aşamalı Zekâ Kuramı (Triarşik Zekâ Kuramı) (Başaran, 2005, 145-146; Toker vd., 1968, 31; Bümen, 2004, 30). Zekânın birçok faktörün bir araya gelmesiyle oluştuğunu savunan Çok Etmen Kuramları vardır. Bunlar: Thorndike Zekâ Kuramı (Başaran, 2005,83; Baymur, 1997, 233). Thurstone Zekâ Kuramı (Baymur, 1997, 233; Cansever, 1982; Doğan, 2006, 10). Gardner Çoklu Zekâ Kuramı (Mobaçoğlu, 2006, 6-11; Şaban, 2005; Gardner, 2017; Çat, 2014; Üstten, 2008).

Sosyal zekâ kavramı gündeme geldiği ilk zamanlardan itibaren genel olarak bireyi anlama ve idare etme kabiliyeti ile kişilerarası ilişkilerde ustaca davranma kabiliyeti şeklinde tanımlanmıştır. Bilişle ilgili bir öge olan “anlama” ve davranışla ilgili bir öge olan “idare etme” ve ustaca davranma” arasındaki farklılık dikkate alınmış ve daha sonraki sosyal zekâ tanımlarında bu tanım ve kavramlar dikkate alınarak tanımlama yapılmıştır (Doğan, 2006, 12). Silvera ve arkadaşlarına göre sosyal zekâ; sosyal farkındalık, sosyal bilgi süreci ve sosyal beceri olmak üzere üç boyuttan oluşur. Sosyal farkındalık, kişinin bulunduğu sosyal duruma uyum sağlamasıdır. Sosyal bilgi süreci, bireyin kendisinin ve başkalarının duygularını anlaması ve başkasının isteğini önemseyip ona göre davranmasıdır. Sosyal beceri ise, bireyin kişilerarası ilişkide mantıklı davranma becerisidir (Silvera vd., 2001). Daniel Goleman sosyal zekâyı “geniş sosyal beceriler yelpazesi” şeklinde açıklamaktadır. Goleman’a göre sosyal zekâ, başkalarını dinlemek, duygularını paylaşmak anlamına gelen sosyal farkındalık ve bu farkındalık ışığında yapılan davranış anlamındaki sosyal beceri olmak üzere iki kategoriden oluşur. (Goleman, 2020, 107-108).

Sosyal zekâyaya sahip bireyler, başkalarının arzularını, güdülerini, ruh hallerini, mutluluk ve hüznlerini, kızgınlıklarını kolaylıkla anlama ve buradan yola çıkarak karşdakine ona göre davranma becerisine sahiptirler. Diğerleriyle sağlıklı ve rahat iletişim kurabilirler. Bireylerarası ilişkide karşdaki insanın beklentilerini, isteklerini fark edip onun kalbine rahatça girebilirler. Grup faaliyetlerine kolaylıkla katılır, yeri geldiğinde ön plana çıkar ve grup içindeki bireyler arasındaki sözlü olmayan etkileşimi rahatlıkla fark edebilirler. İnsanlar arasındaki farklılıkları görüp her bireye kendi kişisel özelliğine göre davranışta bulunurlar. Karşdaki kişiyi kolaylıkla ikna etme ve karşdakine belli etmeden onun niyetini, arzusunu kolayca anlama yeteneğine sahiptirler (Avanoğlu Kızıltepe, 2012; Selçuk vd., 2002).

İnsan doğduğu andan itibaren sosyal bir çevre içerisinde varlığını idame ettirir. Bireyin çevresel koşullara uyum sağlayarak yaşayabilme ve hayatta kalma isteği onu harekete geçirir (Kartopu, 2013). Sosyal varlık olan insanın toplumsal normlara ve değer yargılarına uygun davranışlar göstermesi onun sağlıklı birey olarak anılmasını sağlar. Ama bazı insanlar toplumsal normlara ve değer yargılarına aykırı eylemlerde bulunabilirler. Bu tarz eylemlere normal dışı davranış denilmektedir (Geçtan, 2003, 259-260). Normaldışı davranışları belirtmek için 19. Yy başlarında Philippe Pinel ‘manie sans delire’ kavramını ortaya atmıştır. Bu kavramı akıl hastalıklarında teşhis koymak için belirti sayılan tutum ve davranışları göstermeyen ancak şiddet içerikli davranışlar gösteren bireyleri nitelemek için kullanmıştır.

1835'te Psikiyatrist James Prichard, 'ahlak deliliği' kavramını ortaya atmıştır. Bu kavramı, ahlaki ve yasal kurallara uymayan sosyallik karşıtı davranışları ifade etmek için kullanmıştır. Her iki olayda da antisosyal davranış ahlaki bir bozukluktur ve saldırgan eylemlerden ayıran tuhafılık içermektedir (Davison - Neale, 2004, 354). Toplumda normal bir bireyin anlama, algılama, hissetme, diğerleriyle iletişime geçme biçiminden sapma olarak ortaya çıkan antisosyal davranış, tekrarlanan ve sürekli olarak görülen saldırgan, asi, sosyal norm ve ahlaki değerlere, başkalarının haklarına zarar veren davranışlardır (Gökdağ, 2000, 330).

Antisosyal davranış ise, örf ve adetlere, geleneklere, kültüre, toplum tarafından kabul edilen ahlaki ilkelere karşı ters düşen davranışlardır (Budak, 2009, 76). Antisosyal davranış özellikleri içerisinde sık ve tekrarlanan yalan söyleme alışkanlığı, dürtüleri kontrol edememe, sosyal normları ve başkasının hakkını ihlal etme, samimi ve kalıcı ilişkiler kuramama, hırsızlık, suçluluk, pişmanlık ve empati duygusundan yoksun olma, canlı olan her şeye karşı gösterilen agresif tutum ve tavırlar, sorumsuzluk, merhametsizlik, sadakatsizlik, sınırlara ve engellenmeye gelememe, tecrübeden ya da cezadan ders çıkarmama, otorite ve yasalara karşı itaatsizlik vb. sayılabilir. Antisosyal davranış sergileyen bireyler bir yandan da çok zeki, kurnaz ve başkalarını ikna etmekte, idare etmekte usta kişilerdir (Budak, 2009, 77; Beck vd., 2008; Atkinson vd., 2015; Clark vd., 2002; Lahey vd., 1999; Duyguner, 2018, 117).

Antisosyal davranış nedenleri arasında genetik faktörler, olumsuz çevre şartları, düşük sosyoekonomik seviye sayılabilir. Erken dönemde ortaya çıkan antisosyal davranışlarda genetik faktörler ve çevre etkilidir ama genetik faktörler daha ağır basmaktadır, daha geç dönemde başlayan antisosyal davranışlarda ise genetik faktörlere nazaran çevrenin etkisi daha baskındır. Antisosyal davranış eğilimi olan bireylerde genellikle anne ve babanın çocuğa karşı tavrı tutarsızdır, aşağılama ve eleştiri temelli konuşma baskındır, baba antisosyal davranışlar sergilemektedir (Cüceloğlu, 2021, 471; Semiz vd., 2008, 374; Duyguner, 2018, 11-12). Antisosyal davranışın ortaya çıkması ve devam etmesinde ebeveynin etkisine dair yapılan çalışmalarda ebeveynin çocukla kurduğu ilişkinin boyutu, ebeveynlerin birbirine karşı davranışları, ebeveynler arasındaki tartışma durumu, ebeveynin suç öyküsü, ebeveynin çocuğa karşı olumsuz ve şiddet içerikli davranışları, anne ve babanın boşanmış olması, ebeveynin asosyal olması vb. birçok sebep çocuğun erken yaşta ya da ilerleyen dönemlerde antisosyal davranış ortaya koymasına neden olmaktadır (Reid - Patterson, 1989; Ge vd., 1996; Vieno vd., 2009; Duyguner, 2018).

Filozoflar tarafından insanın kişiliğine dair ilk görüşler ortaya atılmıştır. Bu değerlendirmeler genel olarak deneysel olmayan gözleme dayanan değerlendirmelerdir. Bu değerlendirmeleri takip eden süreçte kişilik kavramına dair tanımlamalar yapmak, psikiyatrik vaka incelemesi için işin uzmanları tarafından deneysel ve sistematik şekilde yapılmaya başlanmıştır (Arkonaç, 2005, 381). Kişilik kelimesi İngilizce Personality kelimesinin karşılığıdır. Bu kelime “maske” anlamındaki Latince “Persona” kelimesinden gelmektedir. Persona Antik Yunanda aktörlerin kullandığı maskeye verilen isimdir. İlkel kavimlerde insanlar ayin ve törenlerde iyi insan, canavar, sihirbaz gibi karakterleri canlandırırken maske takıp oynarlardı (İlal Koptagel, 2001, 195). Benzer şekilde Klasik Roma tiyatrosunda da oyuncular uzaktan mimikleri görülemeyeceği için canlandırdıkları role uygun maske anlamındaki persona takarlardı (Zel, 2011, 25). Personanın bu ilk kullanımlarının kişilik kavramıyla doğrudan alakası yoktur (Mehmedoğlu, 2004, 43). Jung’un persona kavramına kazandırdığı yeni boyut sonucunda persona “başka bireylerin bize dair olumlu yargılar oluşturmalarını sağlamak için benliğimizin görevlendirdiği uzman” olarak nitelendirilmiştir (Yüce, 2009, 33). Persona, kişiliğin bir tarafıdır, bireyin başkalarıyla bağ kurarken takındığı tavır, sergilediği davranış yani taktığı maskedir (Köknel, 1985, 24).

Bir insanın nasıl bir insan olduğuna dair çıkarımda bulunmak için ona ait olan özelliklerine bakarız. Bir insanın düşünceleri, duyguları, davranışları, dış görünüşü, sesi ve konuşma şekli, ilgileri, arzuları, tepkileri insanın kişiliğine dair bilgi verir (Baymur, 1997, 219). Kişilik biyolojik temelli ve değiştirilmesi zor olan doğuştan getirilen özellikler ile yaşanan toplumun, bağlı olunan grubun niteliğine göre sonradan kazanılan özelliklerin toplamıdır (Soysal, 2009). Tecrübe sahibi bireyin davranışlarını düzenleyen ve yönlendiren arka plandaki faktörlere kişilik denir (Gürses, 2017, 19). Kişiliğe dair yapılmış daha birçok tanımlama mevcuttur.³ Psikologlar insanların kişilik yapısını oluşturan davranışları, tepkileri anlayabilmek, takip edebilmek için kuramlar geliştirmişlerdir. Kuramlar araştırmacının

³ Başka bir ifadeyle kişilik, bireylerin birbirinden ayırt edici özellikleri, olaylar karşısında bireyin tepki gösterebilme yeteneği, algılama ve başa çıkma biçimi, düşünüş şekli, savunma mekanizması, iç ve dış dünyasıyla bağ kurarken geliştirdiği düşünce, duygu ve davranış birleşiminden oluşan bir yapıdır (Şayar - Dinç, 2008, 95). Allport’a göre kişilik, insanın çevresine uyum göstermesini sağlayan psikofizik sistemlerin canlı organizasyonudur (Ulu, 2018). Peker kişiliği, insanı başka insanlardan ayırt etmeyi sağlayan, insanın kendine özgü olan fiziksel ve ruhsal özelliklerinin tümü olarak değerlendirmiştir (Peker, 2011, 40). Armaner’e göre ise kişilik bireye doğuştan gelen kalıtsal özellikler ile çevresel etmenlerden etkilenen davranışların birbiriyle uyumlu örüntüsüdür. Ona göre, bireyin kişiliğinin oluşup, gelişip şekillenip karakter olmasına en büyük etki eden çevredir (Armaner, 1980, 74).

bireye farklı yönden bakması sonucu oluşmuştur. Bakış açılarındaki farklılık sonucu birçok kişilik kuramı ortaya çıkmıştır.⁴

Dışa dönüklük kavramı ise, konuşkan, eğlenceyi sever gibi özelliklerle tanımlanır. Dışadönüklüğün yapıtaşı sosyalliktir yani bireyin diğer bireylerle bağ kurması ve diğer bireylerin varlığından keyif almasıdır (Bulut - Yıldız, 2018, 83). Duyguların açık ve net bir şekilde ifade edilmesi olarak da tanımlanan dışa dönüklük, değişmez ve geliştirilemez bir kişilik özelliği değildir, belirli farkındalıklar ve yapılması gereken alıştırmalarla kazanılabilecek ve geliştirilebilecek bir özelliktir (Ege, 2013, 46). Dışadönükler, sempatik, hareketli, neşeli, heyecan seven, sosyal, etkinliklere katılmaktan zevk alan, enerjik bir yapıya sahip, şakalaşmaktan hoşlanan, kaygısız, gamsız, okumaktan çok zevk almayan, geçimli, iyimser, gülmekten ve güldürmekten mutlu olan, kolayca arkadaş kazanan bireylerdir. Dışa dönüklüğün tersi olarak kabul edilen içedönükler ise, yalnızlığı seven, utangaç, sessiz, çekingen, kendi iç dünyalarıyla ilgilenen, sık sık iç gözlem yapan, lider ruhlu, cesur, gösterişten zevk alan, insanlara nazaran kitaplardan hoşlanan, ketum, tedbirli, pasif, hareket öncesi uzun uzadıya düşünen, samimi olduğu kişiler dışındakilere uzak duran, heyecandan hoşlanmayan, her olayı fazlaca ciddiye alan bireylerdir (Kuzgun vd., 2014, 202-203; Saroglou, 2000, 126; Somer, 1998, 40; Hökelekli, 2013, 199; Somer vd., 2002,

⁴Psikanalitik yaklaşıma göre kişiliğin temelleri hayatın ilk yıllarında atılır (Burger, 2006; Cüceloğlu, 2021; Ersevimi, 2010; Freud, 2019; Geçtan, 2003; İnanç - Yerlikaya, 2015; Tura, 2000; Turan, 2009; Yörükoğlu, 2019). Neo-Psikanalitik yaklaşıma göre kişilik biriciktir, doğumdan ölüme kadar gelişir ve kişilik gelişimini hem bireysel hem de toplumsal birçok faktörün etkilediğini savunur. Bu kuramın savunucuları: Carl Gustav Jung (Burger, 2006; Geçtan, 2020; Karahan - Sardoğan, 2020; Stevens, 1999; Topsis - Serin, 2012), Erich Fromm (Karacoşkun, 2005; Kurnaz, 2019), Erik Erikson (Erikson, 1984), Karen Horney (Geçtan, 2003; Geçtan, 2020), Alfred Adler (Burger, 2006; İnanç - Yerlikaya, 2015; Geçtan, 2003; Adler, 2019). Ayırıcı özellik yaklaşımına göre kişilik, bireyde var olan temel özelliklerin karşımıdır, temel özellikler bilinirse kişilik yapısı da öğrenilmiş olur (Cüceloğlu, 2021). Bu kuramın savunucuları; Gordon Allport (Allport, 2004; Burger, 2006; Karakelle, 2014; Turan, 2009), Hans J. Eysenck (Eysenck, 1995; İnanç - Yerlikaya, 2015; Kuzgun vd., 2014; Şimşek vd., 2011; Turan, 2009). Paul Costa ve Robert McCrea tarafından geliştirilen Beş Faktör Kişilik Kuramına göre, bütün bireylerin sahip olduğu kişilik özellikleri, dünya çapında ortak dil olarak kodlanabilir, kelimelere yansiyabilir ve bu kelimeler aracılığıyla bireyin kişilik özelliklerinden yola çıkarak kişilik yapısı hakkında tasnif yapılabilir (Tatlıoğlu, 2014; Somer, 1998; Somer vd., 2002; Bitlisli vd., 2013). İnsancıl Yaklaşıma göre insan biriciktir ve benliği üzerinden seçimleriyle kişiliğini şekillendirir. Kuramın temsilcileri, Carl Rogers ve Abraham Maslow'dur (Budak, 2009; Burger, 2006; Cüceloğlu, 2021; Maslow, 2015). Biyolojik yaklaşım, kişilik psikolojisi ile biyoloji disiplini arasında bağ kurarak kuramını oluşturmuştur (Aydın, 2003; Burger, 2006). Bilişsel yaklaşıma göre kişilik insanın benzersiz olmasıdır ve bireyler arası farklılık sebebi bireyin bilgiyi algılama, alma ve işleme sürecindeki farklılıklardır (Burger, 2006).

23).⁵

2. Dindarlık ile Sosyal Zekâ, Antisosyal Davranış ve Dışa Dönüklük İlişkisi

Din ve dindarlık kavramlarının anlamları birbirinden farklıdır. Din, hayalleriyle, hedefleriyle, duygu, düşünce ve davranışlarıyla, arzu ve istekleriyle insanı sarıp kuşatan bir olgudur. İnsanın her türlü arzu ve isteğinde kendisini hissettirir (Kartopu, 2013, 87). Din bireyin karşılaştığı zor ve sıkıntılı durumlara karşı ona direnme gücü verip, bireyin kaygısını azaltarak koruyucu görevi görmekte ve bir anlam sistemi sunmaktadır. Bu bağlamda din, anlam temelli bir hayatın kaynağı olmaktadır (Kartopu, 2019, 24). Dindarlık ise, inançtan kaynaklanan, duygusal faktörlerle beslenen, günlük hayatta fiillerle ortaya konulan ve tecrübe edilen dini yaşantıdır (Yavuz, 1987, 245).

Bireyin duygu, düşünce ve davranışları, zihinsel dünyası, bilişsel kapasitesi, yetenekleri, deneyim ve tecrübeleri gibi özellikleri bireyin hayatının şekillenmesi üzerinde etkili olduğu gibi dinde bu özelliklerin oluşumu ve gelişimi üzerinde etkili olmaktadır (Yakut, 2022,75-76). Din ile sosyal ilişkiler arasındaki ilişkiyi araştıran birçok çalışma yapılmıştır. Dinin bireyin yaratıcısıyla ilişki kurmasını düzenleme (Gürses, 2017, 93), sosyal ilişkileri düzenleme (Güneş, 2016), sosyal beceri gelişimi, değerler vasıtasıyla olumlu tutum ve davranışlar sergileme (Karaca, 2015), pratikleriyle kültürü ve toplumu etkileme gibi önemli fonksiyonları bulunmaktadır (Kayıklık, 2011). Çünkü dinler sosyal ilişkiler kurmaya ve bu ilişkileri devam ettirmeye teşvik edici tavsiyeler, emir ve yasaklar içermektedir (Aydınalp, 2010). Dindar bireyin dini faaliyetlere katılımı sonucu sosyal ilişkilerinin geliştiği (Lim-Putnam, 2010) dinin stres, endişe, kaygı vb. olumsuz duyguları azaltıp sosyal

⁵Eysenck'e göre, dışadönük bireyler, partilere ve gruplara katılmayı seven sosyal yapıları güçlü, çok arkadaş sahibi olan, yalnızlıktan, okumaktan ve tek başına ders çalışmaktan hoşlanmayan bireylerdir. Tehlikeli olaylara zevkle atlayan, heyecan seven, ani kararlar alan, atılgan, şaka yapmaktan zevk alan, kolay iletişim kurabilen gülmekten ve güldürmekten zevk alan, konuşkan, iyi huylu insanlardır. (Burger, 2006, 393-399). Dışadönük bireyler, kararlıdır, insanları ve grupları sever. Araştırmalarda bireyin dışadönük yapısı yüksekse genellikle mutlu, enerjik, sempatik olduğu gözlemlenmiştir. Dışadönük yapısı düşük olan bireylerin ise bu özellikleri göstermediği gözlemlenmiştir ama bu bireyler asosyal değildirlir. Bir grup psikolog tarafından yapılan çalışmalardan elde edilen veriler ışığında şu sonuca ulaşılmıştır: "İçedönük bireyler uzak değil çekingen, yavaş değil ağır adımlı, izleyen değil bağımsız bireylerdir" (Aktaş, 2006, 16). İçedönük birey kendi duygu ve düşünceleriyle çokça ilgilidir, başkalarıyla fazla beraber olmaz. Dışadönük birey ise, uyumlu, yalnız kalmaktan hoşlanmayan, başkalarıyla oldukça fazla vakit geçirenlerdir (Karahan - Sardoğan, 2020, 14). Dışadönük bireylerin olumlu özellikleri daha çok kolaylıklarla ilgilidir. Enerjileri yüksek olduğu için daha az sürede çok iş başarabilirler, zamandan tasarruf ederler (Mete, 2006, 46).

ilişkileri olumlu yönde etkilediği (Jang - Johnson, 2004), dindarlığın zararlı madde kullanımını önleyerek dolaylı olarak sosyal ilişkileri de olumlu yönde etkilediği (Bahr vd., 1998) ortaya çıkmaktadır.

Bireyin hayatının her aşamasında etkili olan din, bireyin zihinsel/ bilişsel yetenekleri, sosyal zekanın boyutları olan sosyal beceri ve sosyal farkındalık düzeyleri, sosyal ilişkilerde etkileyici rol oynayan ahlaki değerleri üzerinde de etkili olmaktadır. Yapılan birçok çalışmada duygusal zekâ ile dindarlık (Koç, 2008; Liu, 2010; Lowicki - Zajenkowski, 2016; Butt, 2014); dindarlık ile adil davranış (Güleç, 2018); manevi zekâ ile dindarlık ve affetme esnekliği (Karakas, 2017, 53-63); duygusal zekâ ve affedicilik (Ayten - Ferhan, 2016); sosyal zekâ ve affedicilik (Yüksel vd., 2020); ahlaki zekâ ile dindarlık arasında ki pozitif yönlü anlamlı ilişkiler (Yakut, 2022) dindarlık ile sosyal zekâ arasında direkt ya da dolaylı olarak kurulabilecek ilişkiye temel oluşturmaktadır.

Birçok çalışmada komşuluk ilişkileri, anne-baba hakkı, din kardeşliği, adaletli olma, bağışlama vb. birçok norm ile dindarlık arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir (Roccas - Elster, 2014, 196). Bütün bu normlar ve değerler bireyin zihinsel kabiliyetini, sosyal gelişimini, tutum ve davranışlarını, kişilik yapısını etkileyerek bireyin sosyal hayatına yön vermektedir. Nitekim yapılan birçok çalışmada dini emir ve yasakları yerine getiren bireyin kişisel uyum (Kartopu, 2013, 643; Güven - Şentepe, 2015, 37) ve sosyal uyum (Hayta, 2002) düzeyinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca dindar bireylerin dindar olmayan bireylere nazaran problemlerle daha rahat başa çıktığını (Koç, 2005, 12), ruhen daha sağlıklı, daha mutlu ve daha sosyal olduğunu (Koenig - Larson, 2001); daha az suçla bulaştığını, daha az antisosyal davranışlar gösterdiğini, daha iyi sosyal ilişkiler kurduğunu (Yapıcı, 2013, 60-61), daha az depresyon, dikkat eksikliği, psiko-somatik belirtiler, antisosyal davranışlar gösterdiğini ve kişilerarası ilişkilerinin daha iyi olduğunu (Power - McKinney, 2014) gösteren çalışmalar mevcuttur.

Yapılan çalışmalar dindarlığın bireyi depresyon, hırsızlık, şiddet davranışı sergileme ve zararlı madde kullanımı gibi antisosyal davranışlara karşı koruduğunu ve toplumsal değerlere daha uyumlu sosyal birey haline dönüştürdüğünü göstermektedir (Salas Wright vd., 2015; Ekşi, 2002; Ball vd., 2003; Koenig vd., 2007). Çalışma sonuçları da gösteriyor ki din, bireyin sosyal yönünü etkileyen sosyal zekasını geliştirmekte, bireyi antisosyal davranışlara karşı korumakta, bireyin hem topluma daha uyumlu olmasını hem de daha dışa dönük olmasını sağlamaktadır. Dinin en önemli fonksiyonu bireyde zihinsel/ bilişsel kabiliyetlere, olumlu tutum ve davranışlara sahip, kişisel ve sosyal açıdan uyumlu, bütünleşmiş ve sağlam bir kişilik oluşturmaktır.

3. Sahâ Çalışmasının Uygulanması ve İstatiksel İşlemler

Araştırmaya dair veri toplamak amacıyla Kişisel Bilgi Formu⁶, Tromso Sosyal Zekâ Ölçeği⁷, Antisosyal Davranış Ölçeği⁸, Büyük Beş-50 Kişilik Testinin Türkçe Formu'nun dışa dönüklük ile ilgili 10 soruluk kısmı Dışa Dönüklük ölçeği⁹ olarak ve Dindarlık eğilimini¹⁰ ölçmek için sorular

⁶ Kişisel Bilgi Formu: Bu form ile katılımcıların yaş, medeni durum, cinsiyet, ekonomik durum, yaşamının çoğunu geçirdiği yer, okuduğu fakülteye dair bilgi edinmek amacıyla sorular yöneltilmiştir. Gerçekçi cevaplar alabilmek ve etik kurallar gereği araştırma sırasında katılımcılara kimlik bilgilerini içeren sorular yöneltilmemiştir.

⁷ Silvera ve arkadaşları (Silvera vd., 2001) tarafından, sosyal zekâ düzeyini ortaya çıkarmak amacıyla hazırlanmış yirmi bir maddelik bir ölçektir. Ölçekte bireyin kendini tanımlaması esastır. Ölçekte hem toplam puan alınabilmekte hem de alt ölçekler ayrı ayrı değerlendirilebilmektedir. Ölçekte yer alan 1.-3.-6.-9.-14.-15.-17.-19 maddeler Sosyal Bilgi sürecini, 4-7-10-12-18-20 numaralı maddeler Sosyal Beceri düzeyini, 2-5-8-11-13-16-21 numaralı maddeler Sosyal farkındalık düzeyini tespit etmeye yöneliktir. Ölçeğin 2,4,5,8,11,12,13,15,16,20 ve 21. Maddeler reverse (ters) maddelerdir. Ölçekten toplam puan olarak en yüksek 105, en düşük 21 alınmaktadır. Ölçeğin Türkçe çalışmalar için uyarlaması Tayfun Doğan ve Bayram Çetin (Doğan - Çetin, 2009) tarafından yapılmıştır. Doğan ve Çetin tarafından 719 öğrenci üzerinde yapılan çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı 0,83, test-tekrar test katsayısı 0,80 ve test-yarılama katsayısı 0,75 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada kullanılan ölçeğin Cronbach's Alfa katsayısı ,707 şeklindedir.

⁸ Antisosyal Davranış ölçeği Rüçhan Kartallar Gökdağ (Kartallar, 1996) tarafından geliştirilmiştir. Gökdağ ölçeği geliştirirken 300 hükümlü, 289 normal ve 151 psikiyatrik hasta olmak üzere 740 kişilik örneklem grubu üzerinde test edilmiştir. Örneklem 255 kadın 485'i erkek gruptan oluşmaktadır. Ölçek "Doğru", "Yanlış" şeklinde cevaplandırılmaktadır. Ölçeğin son hali 37 maddeden oluşmaktadır. Beklenmeye uygun yanıt verenlere "1" puan, beklenmeye uygun yanıt vermeyenlere "0" puan verilmiştir. Her "1" puan toplanarak toplam puan oluşturulmuştur. Ölçekten alınabilecek en düşük puan "0" en yüksek puan "37"dir. Ölçekten alınan yüksek puan, yüksek düzeyde antisosyal eğilimi, düşük puan ise düzey düzeyde antisosyal eğilimi göstermektedir. Ölçeğin her üç grup içinde güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada kullanılan ölçeğin Cronbach's Alfa katsayısı ,875 şeklindedir.

⁹ Arkun Tatar ve arkadaşları (Tatar, 2016; Tatar, 2017) tarafından yapılan çalışmalar sonucu Büyük Beş-50 Kişilik Testinin Türkçe Formu (B5KT-50-TR) 50 maddeli ölçek olarak oluşturulmuştur. Ölçeğin 1, 6, 11, 16, 21, 26, 31, 36, 41, 46 numaralı maddeler Dışa dönüklük alt boyutunu, 2, 7, 12, 17, 22, 27, 32, 37, 42, 74 numaralı maddeler Uyumluluk alt boyutunu, 3, 8, 13, 18, 23, 28, 33, 38, 43, 48 numaralı maddeler Sorumluluk alt boyutunu, 4, 9, 14, 19, 24, 29, 34, 39, 44, 49 numaralı maddeler Duygusal Dengelilik alt boyutunu ve 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 45, 50 numaralı maddeler Zekâ/Hayal Gücü alt boyutunu ölçmektedir. Yaptığımız çalışmada 50 maddelik bu ölçeğin Dışa dönüklük alt boyutuna dair 10 maddelik kısmı kullanılmıştır. Bu maddeler içerisinde 6, 16, 26, 36, 46 numaraları maddeler reverse (ters) maddelerdir. Bu çalışmada kullanılan ölçeğin Cronbach's Alfa katsayısı ,537 şeklindedir.

¹⁰ Anket formunda dindarlık eğilimini belirlemeye yönelik 30 (59-88) soru sorulmuştur. Soruların belirlenmesinde öznal dindarlık algısı, aile dindarlık algısı, günlük olarak ve belirli zamanlarda yapılması gereken ibadetleri yerine getirme durumu, dua etme sıklığı, dinin hayatı anlamlandırma tercihi, din-ahlak ilişkisi, dinin sosyalleşmeye etkisi, etki boyutu (dinin düşünce, davranış ve kararlara etkisi), duygu boyutu (dinin mutluluk, şükür, isyan gibi duygulara etkisi),

kullanılmıştır. Uygulama Mart-Aralık 2022’de gerçekleştirilmiştir. Bir anket formunun doldurulma süresi ortalama 20-25 dakika arasında gerçekleşmiştir. Anket formları Google Form üzerinde hazırlanarak, elektronik ortamda Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinde eğitim gören öğrencilere ulaştırılmıştır. Fakülteler arasındaki dengesiz sayı dağılımının önüne geçmek ve düzene koymak için anket formlarının bir kısmı yüz yüze görüşülerek doldurtulmuş ve formlar uygulanırken anketör yardımı olmamıştır. 780 adet katılımcıya ulaşılmıştır. Ancak hatalı ve eksik doldurulmuş olan 28 anket değerlendirmeye alınmamıştır. Tezde anket yöntemi kullanılmış ve örneklem tesadüfi yöntemle belirlenmiştir. Anket formu hazırlanıp Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Etik Kurul’a sunulup onay alınmıştır.

4. Denenceler

A. Örneklemin sosyal zekâ, antisosyal davranış ve dışa dönüklük düzeyi sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşmakta mıdır?

A1. Kadınların sosyal zekâ düzeyi erkeklerden daha yüksektir.

A2. Erkeklerin antisosyal davranış düzeyi kadınlardan daha yüksektir.

B. Dindarlık eğilimine göre örneklemin sosyal zekâ, antisosyal davranış ve dışa dönüklük düzeyi farklılaşmakta mıdır?

B1. Kendisini dindar olarak görenlerin sosyal zekâ düzeyi dindar görmeyenlere göre daha yüksektir.

B2. Kendisini dindar olarak görenlerin dışa dönüklük düzeyi dindar görmeyenlere göre daha yüksektir.

B3. Kendisini dindar olarak görenlerin antisosyal davranış düzeyi dindar görmeyenlere göre daha düşüktür.

B4. İbadetlerini yerine getirenlerin sosyal zekâ düzeyi ibadetlerini yerine getirmeyenlere göre daha yüksektir.

B5. İbadetlerini yerine getirenlerin dışa dönüklük düzeyi ibadetlerini yerine getirmeyenlere göre daha yüksektir.

B6. İbadetlerini yerine getirenlerin antisosyal davranış düzeyi

dinin toplumsal birleştiricilik rolüne dair tutum, dini kurallarla ve yasaklarla ilgili tutum, karşı cinsten bireyle iletişime ve ilişkiye dair tutum, din- toplum ilişkisine dair tutum şeklinde kavramsallaştırılmıştır. Bireyin hem kendisinin hem de ailesinin dindarlık düzeyinin ne derece olduğunu, ibadetlerini düzenli yapıp yapmadığı, günlük hayatında alacağı kararlarda, yapacağı eylemlerde ve olaylara bakış açısında dini inancının etkili olup olmadığını ölçmeye yarayacak ifadeler yer verilmiştir.

ibadetlerini yerine getirmeyenlere göre daha düşüktür.

5. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinde eğitim gören öğrencilerdir. Örneklemi ise Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Eğitim Fakültesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Tıp Fakültesi, Fen Fakültesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi başta olmak üzere diğer fakültelerden tesadüfi yöntem ile seçilmiş 752 kişiden oluşmaktadır. Araştırmamıza katılanların 259'u (%34,4) erkek ve 493'ü (%65,6) kız öğrencilerden oluşmaktadır. Bunlardan 151'i (%20,1) İlahiyat Fakültesi, 103'ü (%13,7) İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, 107'si (%14,2) İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 100'ü (%13,3) Eğitim Fakültesi, 94'ü (%12,5) Diş Hekimliği Fakültesi-Sağlık Bilimleri Fakültesi-Tıp Fakültesi, 87'si (%11,6) Fen Fakültesi-Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, 110'u (%14,6) Diğer Fakülte ve Meslek Yüksekokullarıdır. (Diğer: Güzel Sanatlar Fakültesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Orman Fakültesi, Ziraat Fakültesi, Göksun Meslek Yüksekokulu, Göksun Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu)

6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmadan elde edilen bulgular dört temel sınırlılığa sahiptir:

1. Araştırma kendi örneklemiyle sınırlıdır. Dolayısıyla farklı bir grup üzerinde, aynı sorular kullanılarak uygulanacak olan anket sonuçlarının daha farklı olması mümkündür.

2. Çalışma kesitseldir. Bu nedenle elde edilen bulguların çalışmanın yapıldığı zaman ve duruma göre yorumlanması gerekir. Farklı bir zaman ve mekânda farklı sonuçlara ulaşılması mümkündür.

3. "Örneklemin sosyal zekâ özellikleri, antisosyal davranışları ve dışa dönüklük düzeyi" olarak belirlenen bağımlı değişken, araştırmada kullanılan ölçüm envanterlerinin geçerlik ve güvenilirliği sınırlıdır. Sosyal bilimlerde yapılan araştırmaların temel ögesi insan olmasından kaynaklanan sınırlılıklar ve alana dair kullanılan istatistiksel yöntemlerden kaynaklı sınırlılıklar bu araştırma için de geçerlidir.

4. Araştırma sonuçları incelenen faktörler ile sınırlıdır.

7. Verilerin Analizi

Anket verilerinin hem girilmesinde hem de verilerin istatistiksel açıdan

analiz edilmesinde SPSS (22.0) programı kullanılmıştır. İstatistiksel analizde katılımcıların sosyal zekâ puan ortalamaları (Xtsz) ve standart sapmaları (Stsz), antisosyal davranış puan ortalamaları (Xad) ve standart sapmaları (Sad), dışa dönüklük puan ortalamaları (Xdd) ve standart sapmaları (Sdd) hesaplanmıştır. Veriler çözümlenirken yüzde (%), frekans dağılımı, Varyans analizi (Tek Yönlü ANOVA) ve T-Testten yararlanılmıştır. Değişkenlerin olgusal özellikleri ve demografik durum verilerinde frekans ve yüzdelik oranlar kullanılmış ve sonuçlar tablolar halinde gösterilmiştir. Sosyal zekâ, antisosyal davranış, dışa dönüklük kişilik özeliği ile sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişki ile sosyal zekâ, antisosyal davranış, dışa dönüklük düzeylerinin dindarlık eğilimiyle ilişkisine T-Test ve Varyans Analizi (Tek Yönlü ANOVA) ile bakılmıştır. Varyans analizi sonucunda önemli bulunan ortalamalar arasındaki farkın hangi gruplar arasında önemli olduğunun belirlenmesinde Post-Hoc (Scheffe ve Tukey) testleri kullanılmıştır. Veriler test edilirken istatistiksel açıdan anlamlılığa ulaşanlar tablo olarak verilmiştir. Hipotezlerin test edilmesinde önemlilik düzeyi “.05” olarak alınmıştır.

7. 1. Örneklemin Olgusal Özellikleri

752 kişilik örnekleminizin %65,6'sı (n:493) kadın, %34,4'ü (n:259) erkeklerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılanların %35,6'sı (n:268) 18-21 yaş arası, %27,7'si (n:208) 22-25 yaş arası, %17,2'si (n:129) 26-29 yaş arası, %19,5'i (n:147) 30-40 yaş arası gruplardan oluşmaktadır. Örneklemin %76,1'i (n:572) bekar, %23,9'u (n:180) evlidir. Ekonomik duruma bakıldığında %15'i (n:113) düşük, %80,7'si (n:607) orta, %4,3'ü (n:32) yüksek olarak tespit edilmiştir. Yaşamın çoğunun geçirildiği yere göre ise katılımcıların %62,2'si (n:468) il, %25,1 (n:189) ilçe, %12,6 (n:95) Köy/Kasabada yaşamlarını sürdürmektedir. Örnekleminizin fakülte dağılımına bakıldığında %20,1'i (n:151) İlahiyat Fakültesi, %13,7'si (n:103) İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, %13,3'ü (n:100) Eğitim Fakültesi, %14,2'si (n:107) İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, %12,5'i (n:94) Dış Hekimliği Fakültesi- Sağlık Bilimleri Fakültesi- Tıp Fakültesi, %11,6'sı (n:87) Fen Fakültesi- Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, %14,6'sı (n:110) Diğer fakültelerden oluşmaktadır. Diğer olarak gruplandırığımız fakülte ve meslek yüksekokulları; Güzel Sanatlar Fakültesi %2,8 (n:21), Spor Bilimleri Fakültesi %3,3 (n:25) Orman Fakültesi %1,3 (n:10), Ziraat Fakültesi %2,1 (n:16), Gökşun Meslek Yüksekokulu %2,3 (n:17), Gökşun Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu %2,5 (n:19) Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu %0,3 (n:2) şeklindedir.

A. Örneklemin Sosyo Demografik Değişkenlere Göre Sosyal Zekâ,

Antisosyal Davranış ve Dışa Dönüklük Düzeyleri

Bu kısımda örneklemin sosyodemografik değişkenlere göre sosyal zekâ, antisosyal davranış ve dışa dönüklük düzeyleri arasındaki ilişkiye dair istatistiksel olarak anlamlılık seviyesine ulaşmış olan analizler tablolar şeklinde verilmiştir.

No		N	%	Xtsz	Stsz	
1	Kadın	493	65,5	75,14	6,969	
2	Erkek	259	34,5	72,42	8,144	
		t=4,559	df= 459,074	f=18,992	p=,000	p<.05

Tablo 1’de cinsiyete göre sosyal zekâ düzeyleri verilmiştir. Tabloya göre 493 kadın katılımcının sosyal zekâ puan ortalaması 75,14; 259 erkek katılımcının sosyal zekâ puan ortalaması ise 72,42’dir. Buna göre kadınların ortalamaları erkeklerden daha yüksektir. T-testi analizi cinsiyetler arası bu farklılığın sosyal zekâ puanları açısından anlamlılık düzeyine ulaştığını göstermektedir (t=4,559; p<.05). Bu araştırmanın verilerine göre sosyal zekâ düzeyinde cinsiyet açısından anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir.

No		N	%	Xad	Sad	
1	Kadın	493	65,5	14,39	6,861	
2	Erkek	259	34,5	16,09	8,333	
		t= -2,815	df= 444,916	f=15,284	p=,000	p<.05

Tablo 2’de cinsiyete göre antisosyal davranış düzeyleri verilmiştir. Tabloya göre 493 kadın katılımcının antisosyal davranış puan ortalaması 14,39; 259 erkek katılımcının antisosyal davranış puan ortalaması ise 16,09’dur. Buna göre erkeklerin ortalamaları kadınlardan daha yüksektir. T-testi analizi cinsiyetler arası bu farklılığın antisosyal davranış puanları açısından anlamlılık düzeyine ulaştığını göstermektedir (t= -2,815; p<.05). Bu araştırmanın verilerine göre antisosyal davranış düzeyinde cinsiyet açısından anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir.

B. Dindarlık Eğilimine Göre Örneklemin Sosyal Zekâ, Antisosyal Davranış ve Dışa Dönüklük Düzeyleri

Tablo 4. Öznel Dindarlık Algısına Göre Sosyal Zekâ Düzeyleri						
Kendimi dini inanış ve uygulamalar bakımından dindar görüyorum.						
No		N	%	Xtsz	Stsz	Scheffe
1	Kesinlikle bana uygun değil	109	14,49	71,71	8,816	1/3-1/4-1/5
2	Bana uygun değil	96	12,77	71,48	7,521	2/3-2/4-2/5
3	Kararsızım	156	20,74	75,62	6,221	3/1-3/2
4	Bana uygun	280	37,23	74,66	7,047	4/1-4/2
5	Kesinlikle bana uygun	111	14,76	75,85	7,730	5/1-5/2
	Toplam	752	100	74,20	7,501	
		<i>df: 4/ 747</i>		<i>F:9,591</i>		<i>p:,.000 p<.05</i>

Tablo 4 örneklemin öznel dindarlık düzeyine göre sosyal zekâ düzey puanlarını göstermektedir. Öznel dindarlık düzeyine göre sosyal zekâ düzey puan ortalamaları incelendiğinde kendisini kesinlikle dindar olarak görmeyenlerin puanı 71,71; dindar olarak görmeyenlerin puanı 71,48; kararsız olanların puanı 75,62; kendisini dindar olarak görenlerin puanı 74,66; kendisini kesinlikle dindar olarak görenlerin puanı 75,85 şeklinde dağılım göstermektedir. Tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p<.05$). Post Hoc (Scheffe) ise bu durumun 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) ile 3. Grup (Kararsızım), 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) ile 4. Grup (Bana uygun), 1. Grup ile (Kesinlikle bana uygun değil) 5. Grup (Kesinlikle bana uygun), 2. Grup (Bana uygun değil) ile 3. Grup (Kararsızım), 2. Grup (Bana uygun değil) ile 4. Grup (Bana uygun), 2. Grup (Bana uygun değil) ile 5. Grup (Kesinlikle bana uygun), 3. Grup (Kararsızım) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 3. Grup (Kararsızım) ile 2. Grup (Bana uygun değil), 4. Grup (Bana uygun) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 4. Grup (Bana uygun) ile 2. Grup (Bana uygun değil), 5. Grup (Kesinlikle bana uygun) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 5. Grup (Kesinlikle bana uygun) ile 2. Grup (Bana uygun değil), arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo 5. Öznel Dindarlık Algısına Göre Dışa Dönüklük Düzeyleri						
Kendimi dini inanış ve uygulamalar bakımından dindar görüyorum.						
No		N	%	Xdd	Sdd	Scheffe
1	Kesinlikle bana uygun değil	109	14,49	32,70	4,699	1/3-1/4 -1/5
2	Bana uygun değil	96	12,77	33,09	4,331	2/3-2/4- 2/5
3	Kararsızım	156	20,74	35,69	4,973	3/1-3/2
4	Bana uygun	280	37,23	34,86	4,901	4/1-4/2
5	Kesinlikle bana uygun	111	14,76	35,69	5,032	5/1-5/2
	Toplam	752	100	34,62	4,955	
		<i>df: 4/ 747</i>	<i>F:10,152</i>	<i>p:,000</i>	<i>p<.05</i>	

Tablo 5, örneklemin öznel dindarlık düzeyine göre dışa dönüklük puanlarını göstermektedir. Öznel dindarlık düzeyine göre dışa dönüklük puan ortalamaları incelendiğinde kendisini kesinlikle dindar olarak görmeyenlerin puanı 32,70; dindar olarak görmeyenlerin puanı 33,09; kararsız olanların puanı 35,69; kendisini dindar olarak görenlerin puanı 34,86; kendisini kesinlikle dindar olarak görenlerin puanı 35,69 şeklinde dağılım göstermektedir. Tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p<.05$). Post Hoc (Scheffe) ise bu durumun 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) ile 3. Grup (Kararsızım), 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) ile 4. Grup (Bana uygun), 1. Grup ile (Kesinlikle bana uygun değil) 5. Grup (Kesinlikle bana uygun), 2. Grup (Bana uygun değil) ile 3. Grup (Kararsızım), 2. Grup (Bana uygun değil) ile 4. Grup (Bana uygun), 2. Grup (Bana uygun değil) ile 5. Grup (Kesinlikle bana uygun), 3. Grup (Kararsızım) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 3. Grup (Kararsızım) ile 2. Grup (Bana uygun değil), 4. Grup (Bana uygun) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 4. Grup (Bana uygun) ile 2. Grup (Bana uygun değil), 5. Grup (Kesinlikle bana uygun) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 5. Grup (Kesinlikle bana uygun) ile 2. Grup (Bana uygun değil) arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo 6. Öznel Dindarlık Algısına Göre Antisosyal Davranış Düzeyleri

Kendimi dini inanış ve uygulamalar bakımından dindar görüyorum.						
No		N	%	Xad	Sad	Scheffe
1	Kesinlikle bana uygun değil	109	14,49	18,78	9,108	1/3-1/4 - 1/5
2	Bana uygun değil	96	12,77	16,34	7,397	2/5
3	Kararsızım	156	20,74	15,81	6,721	3/1-3/5
4	Bana uygun	280	37,23	13,76	6,912	4/1
5	Kesinlikle bana uygun	111	14,76	11,95	5,862	5/1-5/2-5/3
	Toplam	752	100	14,98	7,440	
			<i>df: 4/ 747</i>	<i>F:16,100</i>	<i>p:,000</i>	<i>p<.05</i>

Tablo 6, örneklemin öznel dindarlık düzeyine göre antisosyal davranış puanlarını göstermektedir. Öznel dindarlık düzeyine göre antisosyal davranış puan ortalamaları incelendiğinde kendisini kesinlikle dindar olarak görmeyenlerin puanı 18,78; dindar olarak görmeyenlerin puanı 16,34; kararsız olanların puanı 15,81; kendisini dindar olarak görenlerin puanı 13,76; kendisini kesinlikle dindar olarak görenlerin puanı 11,95 şeklinde dağılım göstermektedir. Tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p<.05$). Post Hoc (Scheffe) ise bu durumun 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) ile 3. Grup (Kararsızım), 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) ile 4. Grup (Bana uygun), 1. Grup ile (Kesinlikle bana uygun değil) 5. Grup (Kesinlikle bana uygun), 2. Grup (Bana uygun değil) ile 5. Grup (Kesinlikle bana uygun), 3. Grup (Kararsızım) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 3. Grup (Kararsızım) ile 5. Grup (Kesinlikle bana uygun), 4. Grup (Bana uygun) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 5. Grup (Kesinlikle bana uygun) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 5. Grup (Kesinlikle bana uygun) ile 2. Grup (Bana uygun değil), 5. Grup (Kesinlikle bana uygun) ile 3. Grup (Kararsızım) arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo 7. İbadet Etme Durumuna Göre Sosyal Zekâ Düzeyleri

Tablo 7a. Ramazan orucunu tutma tutumuna göre sosyal zekâ düzeyi						
No		N	%	Xtsz	Stsz	Scheffe

1	Kesinlikle bana uygun değil	110	14,63	68,53	7,890	1/3-/4 - 1/5
2	Bana uygun değil	42	5,59	70,21	7,383	2/4-2/5
3	Kararsızım	24	3,19	74,29	6,881	3/1
4	Bana uygun	129	17,15	74,69	6,579	4/1-4/2
5	Kesinlikle bana uygun	447	59,44	75,83	6,893	5/1-5/2
	Toplam	752	100	74,20	7,501	
		<i>df: 4/ 747</i>		<i>F:27,472</i>		<i>p:;000 p<.05</i>

Tablo 7a. örneklemin Ramazan orucunu tutma durumuna göre sosyal zekâ puanlarını göstermektedir. Ramazan orucunu tutma durumuna göre sosyal zekâ puan ortalamaları incelendiğinde kesinlikle orucunu tutmayanların puanı 68,53; orucunu tutmayanların puanı 70,21; kararsız olanların puanı 74,29; orucunu tutanların puanı 74,69; kesinlikle orucunu tutanların puanı 75,83 şeklinde dağılım göstermektedir.

Tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p<.05$). Post Hoc (Scheffe) ise bu durumun 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) ile 3. Grup (Kararsızım), 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) ile 4. Grup (Bana uygun), 1. Grup ile (Kesinlikle bana uygun değil) 5. Grup (Kesinlikle bana uygun), 2. Grup (Bana uygun değil) ile 4. Grup (Bana uygun), 2. Grup (Bana uygun değil) ile 5. Grup (Kesinlikle bana uygun), 3. Grup (Kararsızım) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 4. Grup (Bana uygun) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 4. Grup (Bana uygun) ile 2. Grup (Bana uygun değil), 5. Grup (Kesinlikle bana uygun) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 5. Grup (Kesinlikle bana uygun) ile 2. Grup (Bana uygun değil) arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo 7b. Cemaatle namaz kılma tutumuna göre sosyal zekâ düzeyi						
No		N	%	Xtsz	Stsz	Scheffe
1	Kesinlikle bana uygun	178	23,67	71,72	8,539	1/2-1/3-

◆ Sosyal Davranış Özelliklerinin Dindarlık Eğilimiyle İlişkisi

	değil					1/4-1/5
2	Bana uygun değil	157	20,88	74,87	6,380	2/1
3	Kararsızım	151	20,08	75,49	6,604	3/1
4	Bana uygun	208	27,66	74,08	7,630	4/1
5	Kesinlikle bana uygun	58	7,71	77,07	6,646	5/1
	Toplam	752	100	74,20	7,501	
		<i>df: 4/ 747</i>	<i>F:8,753</i>	<i>p:,000</i>	<i>p<.05</i>	

Tablo 7b, örneklemin cemaatle namaz kılma durumuna göre sosyal zekâ puanlarını göstermektedir. Örneklemin cemaatle namaz kılma durumuna göre sosyal zekâ puan ortalamaları incelendiğinde kesinlikle cemaatle namaz kılmayanların puanı 71,72; cemaatle namaz kılmayanların puanı 74,87; kararsız olanların puanı 75,49; cemaatle namaz kılanların puanı 74,08; kesinlikle cemaatle namaz kılanların puanı 77,07 şeklinde dağılım göstermektedir.

Tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p<.05$). Post Hoc (Scheffe) ise bu durumun 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) ile 2. Grup (Bana uygun), 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) ile 3. Grup (Kararsızım), 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) ile 4. Grup (Bana uygun), 1. Grup ile (Kesinlikle bana uygun değil) 5. Grup (Kesinlikle bana uygun), 2. Grup (Bana uygun değil) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 3. Grup (Kararsızım) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 4. Grup (Bana uygun) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 5. Grup (Kesinlikle bana uygun) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo 8. İbadet Etme Durumuna Göre Dışa Dönüklük Düzeyleri

Tablo 8a. Ramazan orucunu tutma tutumuna göre dışa dönüklük düzeyi						
No		N	%	Xdd	Sdd	Scheffe

1	Kesinlikle bana uygun değil	110	14,63	31,23	3,518	1/4 -1/5
2	Bana uygun değil	42	5,59	32,64	3,931	2/5
3	Kararsızım	24	3,19	32,75	3,814	
4	Bana uygun	129	17,15	35,20	5,412	4/1
5	Kesinlikle bana uygun	447	59,44	35,57	4,831	5/1-5/2
	Toplam	752	100	34,62	4,955	
		<i>df: 4/ 747</i>		<i>F:22,236</i>		<i>p:;000 p<.05</i>

Tablo 8a, örneklemin Ramazan orucunu tutma durumuna göre dışa dönüklük puanlarını göstermektedir. Ramazan orucunu tutma durumuna göre dışa dönüklük puan ortalamaları incelendiğinde kesinlikle orucunu tutmayanların puanı 31,23; orucunu tutmayanların puanı 32,64; kararsız olanların puanı 32,75; orucunu tutanların puanı 35,20; kesinlikle orucunu tutanların puanı 35,57 şeklinde dağılım göstermektedir.

Tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p<.05$). Post Hoc (Scheffe) ise bu durumun 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) ile 4. Grup (Bana uygun), 1. Grup ile (Kesinlikle bana uygun değil) 5. Grup (Kesinlikle bana uygun), 2. Grup (Bana uygun değil) ile 5. Grup (Kesinlikle bana uygun), 4. Grup (Bana uygun) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 5. Grup (Kesinlikle bana uygun) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 5. Grup (Kesinlikle bana uygun) ile 2. Grup (Bana uygun değil) arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo 8b. Cemaatle namaz kılma tutumuna göre dışa dönüklük düzeyi						
No		N	%	Xdd	Sdd	Scheffe

1	Kesinlikle bana uygun değil	178	23,67	33,18	4,914	1/3-1/4-1/5
2	Bana uygun değil	157	20,88	34,81	4,887	
3	Kararsızım	151	20,08	35,27	4,907	3/1
4	Bana uygun	208	27,66	34,73	4,895	4/1
5	Kesinlikle bana uygun	58	7,71	36,41	4,657	5/1
	Toplam	752	100	34,62	4,955	
		<i>df: 4/ 747</i>	<i>F:6,586</i>	<i>p:,000</i>	<i>p<.05</i>	

Tablo 8b, örneklemin cemaatle namaz kılma durumuna göre dışa dönüklük puanlarını göstermektedir. Örneklemin cemaatle namaz kılma durumuna göre dışa dönüklük puan ortalamaları incelendiğinde kesinlikle cemaatle namaz kılmayanların puanı 33,18; cemaatle namaz kılmayanların puanı 34,81; kararsız olanların puanı 35,27; cemaatle namaz kılanların puanı 34,73; kesinlikle cemaatle namaz kılanların puanı 36,41 şeklinde dağılım göstermektedir.

Tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p<.05$). Post Hoc (Scheffe) ise bu durumun 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) ile 3. Grup (Kararsızım), 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) ile 4. Grup (Bana uygun), 1. Grup ile (Kesinlikle bana uygun değil) 5. Grup (Kesinlikle bana uygun), 3. Grup (Kararsızım) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 4. Grup (Bana uygun) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 5. Grup (Kesinlikle bana uygun) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo 9. İbadet Etme Durumuna Göre Antisosyal Davranış Düzeyleri

Tablo 9a. Ramazan orucunu tutma tutumuna göre antisosyal davranış düzeyi

No		N	%	Xad	Sad	Scheffe
1	Kesinlikle bana uygun değil	110	14,63	19,06	9,970	1/4 -1/5
2	Bana uygun değil	42	5,59	17,52	7,623	2/5
3	Kararsız	24	3,19	16,25	6,152	
4	Bana uygun	129	17,15	14,96	6,938	4/1
5	Kesinlikle bana uygun	447	59,44	13,67	6,423	5/1-5/2
	Toplam	752	100	14,98	7,440	
		<i>df: 4/ 747</i>	<i>F:14,089</i>	<i>p:,000</i>	<i>p<.05</i>	

Tablo 9a, örneklemin Ramazan orucunu tutma durumuna göre antisosyal davranış puanlarını göstermektedir. Ramazan orucunu tutma durumuna göre antisosyal davranış puan ortalamaları incelendiğinde kesinlikle orucunu tutmayanların puanı 19,06; orucunu tutmayanların puanı 17,52; kararsız olanların puanı 16,25; orucunu tutanların puanı 14,96; kesinlikle orucunu tutanların puanı 13,67 şeklinde dağılım göstermektedir.

Tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p<.05$). Post Hoc (Scheffe) ise bu durumun 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) ile 4. Grup (Bana uygun), 1. Grup ile (Kesinlikle bana uygun değil) 5. Grup (Kesinlikle bana uygun), 2. Grup (Bana uygun değil) ile 5. Grup (Kesinlikle bana uygun), 4. Grup (Bana uygun) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 5. Grup (Kesinlikle bana uygun) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 5. Grup (Kesinlikle bana uygun) ile 2. Grup (Bana uygun değil) arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo 9b. Cemaatle namaz kılma tutumuna göre antisosyal davranış düzeyi						
No		N	%	Xad	Sad	Scheffe

1	Kesinlikle bana uygun değil	178	23,67	17,62	8,889	1/2-1/3-1/4-1/5
2	Bana uygun değil	157	20,88	14,50	6,503	2/1
3	Kararsızım	151	20,08	14,30	6,508	3/1
4	Bana uygun	208	27,66	14,04	6,971	4/1
5	Kesinlikle bana uygun	58	7,71	13,28	7,100	5/1
	Toplam	752	100	14,98	7,440	
		<i>df: 4/ 747</i>	<i>F:7,951</i>	<i>p:;000</i>	<i>p<.05</i>	

Tablo 9b, örneklemin cemaatle namaz kılma durumuna göre antisosyal davranış puanlarını göstermektedir. Örneklemin cemaatle namaz kılma durumuna göre antisosyal davranış puan ortalamaları incelendiğinde kesinlikle cemaatle namaz kılmayanların puanı 17,62; cemaatle namaz kılmayanların puanı 14,50; kararsız olanların puanı 14,30; cemaatle namaz kılanların puanı 14,04; kesinlikle cemaatle namaz kılanların puanı 13,28 şeklinde dağılım göstermektedir.

Tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p<.05$). Post Hoc (Scheffe) ise bu durumun 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) ile 2. Grup (Bana uygun), 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) ile 3. Grup (Kararsızım), 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) ile 4. Grup (Bana uygun), 1. Grup ile (Kesinlikle bana uygun değil) 5. Grup (Kesinlikle bana uygun), 2. Grup (Bana uygun değil) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 3. Grup (Kararsızım) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 4. Grup (Bana uygun) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil), 5. Grup (Kesinlikle bana uygun) ile 1. Grup (Kesinlikle bana uygun değil) arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir.

8. Tartışma ve Sonuç

8. 1. Tartışma

A. Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Örneklemin Sosyal Zekâ

Antisosyal Davranış ve Dışa Dönüklük Düzeyi ile İlgili Bulguların Tartışılması

A1. "Kadınların sosyal zekâ düzeyi erkeklerden daha yüksektir" hipotezi doğrulanmıştır ($p < .05$). Kadınların sosyal zekâ puan ortalaması, erkeklere göre daha yüksektir. Cinsiyete göre sosyal zekâ düzeyi puan ortalamaları önemlilik düzeyine ulaşmıştır. Bu araştırmanın verilerine göre sosyal zekâ düzeyinde cinsiyet açısından anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir.

Literatür incelendiği zaman sosyal zekâ ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkiye dair farklılık arz eden sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Yıldız tarafından yapılan yüksek lisans çalışmasında elde edilen bulgulara göre kadınların sosyal zekâ düzeyleri erkeklere göre anlamlı şekilde daha yüksektir (Yıldız, 2021, 64). Akın'ın 254 elit sporcunun katılımıyla gerçekleştirdiği çalışmada cinsiyet açısından önemli bir farklılaşma olmasa da kadınların sosyal zekâ puan ortalamalarının, erkeklere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Akın, 2021, 42-43). Çoklu zekâ alanları ile Holland kişilik tipleri arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada kadınların sosyal zekâ düzeylerinin, erkeklere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Yaz, 2013, 176). Meslek yüksek okulu öğrencilerinin sosyal zekâ düzeylerini belirlemek için yapılan çalışmada sosyal zekâ düzeyi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Kadınların sosyal zekânın sosyal farkındalık alt boyutundaki ortalamaları erkeklerden daha yüksektir (Ülker, 2016). Saxena ile Jain ve Silvera ile arkadaşları tarafından yapılan çalışmalar da kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek sosyal zekâ ortalamasına sahip olduğu sonucu elde edilmiştir (Saxena vd., 2013; Silvera vd., 2001).

Çalışmalara genel olarak baktığımızda kadınların sosyal zekâ puan ortalamalarının erkeklerden daha yüksek olduğu, erkeklerin sosyal zekâ puan ortalamalarının kadınlara göre daha yüksek olduğu ve sosyal zekâ düzeyi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olmadığı şeklinde değişken sonuçlar elde edilmiştir. Ayrıca sosyal zekânın sosyal bilgi süreci, sosyal beceri ve sosyal farkındalık alt boyutlarında da cinsiyete göre farklılıklar mevcuttur. Sosyal bilgi süreci ve sosyal farkındalık boyutlarında kadınlar hem kendilerini hem de çevreyi daha iyi anlamlandırabilirken, sosyal beceri kısmında erkekler kendilerini daha yeterli görmektedir. Bu sonuç üzerinde bireyin doğduğu, büyüdüğü, yetiştiği sosyo kültürel yapının etkili olması mümkündür. Toplumsal yapımız, kültürümüz, etik kurallarımız, örf ve adetlerimiz, yetiştirilme biçimleri düşünülünce kadın daha çok anlayışlı olması beklenen, idare eden, empati duygusu daha yüksek,

fedakâr olması beklenen kişidir, erkek ise daha çok dışarıya dönük işleri yapan, daha cesur, duygularını çok yansıtmayan kişidir. İşte bu algılayış biçimi ve yetiştirilme tarzı, toplumun kadın ve erkekten beklentileri bireylerin sosyal zekâ düzeyleri üzerinde etkili olmaktadır.

A2. “Erkeklerin antisosyal davranış düzeyi kadınlardan daha yüksektir” hipotezi doğrulanmıştır ($p < .05$). Bu araştırmanın verilerine göre antisosyal davranış düzeyinde cinsiyet açısından anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir. Literatüre bakıldığında Çavuş tarafından yapılan çalışmada erkeklerin antisosyal davranış puan ortalamaları kadınlardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Çavuş, 2022, 25). Ergenlerin Antisosyal davranış düzeylerine dair yapılan çalışmada antisosyal davranış fiziksel saldırganlık ve kural dışı davranışlar şeklinde ele alınmıştır. Bu çalışmada fiziksel saldırganlık kısmında kızların antisosyal davranış puan ortalaması erkeklerden daha yüksekken, kural dışı davranışlar kısmında erkeklerin antisosyal davranış puan ortalaması kızlardan daha yüksek bulunmuştur (Kılıç, 2022, 80). Sporcuların antisosyal davranış düzeyleri ile ilgili yapılan bir çalışmada elde edilen verilere göre erkeklerin antisosyal davranış puan ortalaması, kadınlara göre daha yüksektir (Özdemir, 2019, 55).

Boardley ve Kavussanu tarafından; Micai ve arkadaşları tarafından; Sagar ve arkadaşları tarafından; Kavussanu ve arkadaşları tarafından; Stanger, Boardley, Ring ve Kavussanu tarafından yapılan çalışmalar bizim çalışmamızda elde ettiğimiz sonucu desteklemektedir (Boardley - Kavussanu, 2009; Micai vd., 2015; Sagar vd., 2010; Kavussanu vd., 2009; Stanger vd., 2013). Bu çalışmalar, erkeklerin antisosyal davranış puan ortalamalarının, kadınlara göre daha yüksek olduğu sonucunu elde eden çalışmalardır. Duyguner tarafından yapılan bir başka çalışmada da erkeklerin antisosyal davranış puan ortalamaları, kadınlara göre daha yüksektir (Duyguner, 2018, 109). Çalışmamızda kullandığımız ölçek kullanılarak yapılan bir başka çalışmada erkeklerin antisosyal davranış puan ortalamalarının kadınlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Çuhadaroğlu, 2004, 52). Antisosyal davranış ile suç işleme arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada elde edilen verilere göre erkeklerin antisosyal davranış puan ortalamaları kadınlara göre daha yüksektir (Akduman vd., 2007, 157). Antisosyal davranışın oluşması ve gelişimi ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmaya göre erkeklerin antisosyal davranış puan ortalamaları, kadınlara göre daha yüksektir (Van vd., 2005). Benzer şekilde erkeklerin antisosyal davranış puan ortalamalarının kadınlara göre daha yüksek olduğunun tespit edildiği başka çalışmalarda mevcuttur. (Körük, 2017, 61; Telef, 2014, 596; Yemen, 2018;

Tuna, 2015; Pıçakçıefe vd., 2017; Tweed vd., 1994; Compton vd., 2005).

Cinsiyet ve antisosyal davranış düzeyi arasında oluşan farklılıkta bireyin doğduğu, büyüdüğü, yetiştiği sosyo kültürel yapının, toplumsal rollerin, yetiştirilme tarzının etkili olması mümkündür. Toplumsal yapımız, kültürümüz, etik kurallarımız, örf ve adetlerimiz, yetiştirilme biçimleri düşünüldünce kız çocukları daha baskıcı, kuralcı, korumacı ve geleneksel tarzda yetiştirilirken, erkek çocukları daha çok dışarıya dönük, daha cesur, fiziksel anlamda daha güçlü ve bu güçle övünülen, evde ve ev dışında daha serbest bırakılan, fiziksel güç kullandığı veya saldırgan davranış sergilediği zaman doğal karşılanan tarzda yetiştirilmektedir. Bu algılayış biçimi ve yetiştirilme tarzı, erkeklerin daha çabuk sosyalleşip daha dışadönük olması ve farklı gruplara girmesi, riskli davranışları daha rahat yapması ve suça karışması gibi durumları kolaylaştırmaktadır. Bu da gösteriyor ki algılayış biçimi ve yetiştirilme tarzı, toplumun kadın ve erkekten beklentileri, kadın ve erkeğe biçilen toplumsal roller bireylerin antisosyal davranış düzeyleri üzerinde etkili olmaktadır.

B. Dindarlık Eğilimine Göre Örneklemin Sosyal Zekâ, Antisosyal Davranış ve Dışa Dönüklük Düzeyi ile İlgili Bulguların Tartışılması

B1. *“Kendisini dindar olarak görenlerin sosyal zekâ düzeyi dindar görmeyenlere göre daha yüksektir”* hipotezi doğrulanmıştır. Sonuçlara bakıldığı zaman örneklemin öznel dindarlık düzeyi arttıkça sosyal zekâ düzeyinde de artış olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öznel dindarlık düzeyi ve sosyal zekâ düzeyi arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur ($p<.05$).

Literatüre bakıldığı zaman Keleş tarafından yapılan ve duygusal zekâ ile dindarlık arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada dindarlık düzeyi en düşük olan bireylerin duygusal zekâ puan ortalamaları da en düşüktür. Dindarlık düzeyi en yüksek olan bireylerin ise duygusal zekâ puan ortalamalarının en yüksek olduğu tespit edilmiştir (Keleş, 2019). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin duygusal zekâ düzeyleri ile mesleki öz yeterlilik arasındaki ilişkinin incelendiği bir başka çalışmada duygusal zekânın, duyguların kullanımı alt boyutunda, kendisini biraz dindar görenlerin puan ortalamaları, kendisini dindar görmeyenlerden daha yüksek çıkmıştır (Karakuş, 2020). Dalkılıç tarafından yapılan çalışmada dini yönelim düzeyi arttıkça duygusal zekâ düzeyinde de artış olduğu tespit edilmiştir (Dalkılıç, 2019, 75). Sosyal zekânın bir boyutunu ifade eden empati ile dindarlık arasında pozitif ilişki tespit eden çalışmalar sosyal zekâ ile dindarlık arasındaki ilişkiyi desteklemektedir (Watson vd., 1984; Aytan, 2013; Özcan, 2016; Korkmaz, 2020). Bu bilgiler bağlamında dindarlık eğiliminin sosyal zekâ

üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Dinin insanlar arası birlik ve beraberliği arttırmaya çok önem vermesi ve bunu içeren ibadetler, özel günler olması insanların sosyal zekâ gelişimlerini etkilemektedir. Ayrıca konuya İslam dini özelinde bakınca, İslam dini sürekli düşünmeye, akletmeye, araştırmaya, okumaya vurgu yapmaktadır. Bunu dikkate alıp hayatına geçirmeye çalışan dindar bireyin zekâ gelişimi olumlu etkilenmektedir. Bu da gösteriyor ki dinin zekâ gelişimi ve düzeyi üzerinde önemli bir rolü vardır.

B2. *“Kendisini dindar olarak görenlerin dışa dönüklük düzeyi dindar görmeyenlere göre daha yüksektir”* hipotezi doğrulanmıştır. Sonuçlara baktığımızda öznel dindarlık algısı yükseldikçe dışa dönüklük düzeyi de yükselmiştir. Bu sonuçlara bakarak bireyin öznel dindarlık algısının dışa dönüklük kişilik özelliği üzerinde etkisi olduğu varsayılabilir.

Literatüre bakıldığında Apaydın tarafından yapılan araştırmada öznel dindarlık algılarına göre katılımcıların birçoğunun içedönük olduğu tespit edilmiştir (Apaydın, 2001). Kurnaz'ın yaptığı çalışmada katılımcıların dışa dönüklük düzeyleri arttıkça dini yönelimlerinde de artış olduğu görülmüştür (Kurnaz, 2019). Işık'ın dindarlık ve kişilik arasındaki ilişkiye dair yapmış olduğu çalışmada dindarlık eğilimi arttıkça dışa dönüklük kişilik özelliğinin de arttığı tespit edilmiştir (Işık, 2018, 132). 403 öğrencinin katılımı ile gerçekleştirilen bir başka araştırmada sağlam dini inanca sahip bireylerin daha sağlıklı bir kişiliğe sahip olduğu tespit edilmiştir (Dost, 2007). Turan'ın kişilik özellikleri ile dindarlık arasındaki ilişkiye dair yaptığı çalışmada dindarlığın inanç alt boyutu ile dışa dönüklük arasında anlamlı ve negatif yönde ilişki tespit edilmiştir (Turan, 2009, 181). Yüksel ve Kızılgeçit tarafından yapılan çalışmada elde edilen göre öznel dindarlık algısı çok dindar olanların uzlaşmacı, reis kişilik özellikleri biraz dindar olanlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Yüksel - Kızılgeçit, 2021).

Adorno ve arkadaşları tarafından yapılmış araştırmada elde edilen verilere göre kendilerini dindar olarak niteleyen katılımcıların daha otoriter bir kişiliğe sahip olduğu tespit edilmiştir (Adorno vd., 1950, 219). Akto yapmış olduğu literatür taraması sonucunda dini inancın bireyin kişiliği üzerinde önemli bir fonksiyonu olduğunu tespit etmiştir (Akto, 2011, 214). Mehmedoğlu tarafından dindar ve dindar olmayan bireyler üzerinden karşılaştırmalı yapılan araştırmada dindar, biraz dindar ve çok dindar bireylerin kişilik özelliklerinin daha yardımsever, sempatik, sıcakkanlı, empati yapabilen bireyler olduğu tespit edilmiştir (Mehmedoğlu, 1999, 168-169).

Bahadır'ın çalışmasında elde edilen sonuçlara göre üstün bir varlığa

samimi bağlanan dindar bireyin kişisel uyum ve sosyal uyum düzeyi inançsız bireye göre daha iyidir (Bahadır, 2002, 119). Kartopu tarafından 279 üniversite öğrencisi örneklemeyle yapılan çalışmaya göre kendisini “dindar” ve “çok dindar” olarak niteleyenler daha olumlu kişilik uyumu göstermektedir (Kartopu, 2013). Saroglou, yaptığı bir araştırmada elde ettiği verilere dayanarak dışa dönüklüğün, dindarlıkla net bir şekilde, pozitif ilişkili olabileceğini iddia etmektedir (Saroglou, 2002, 22). Dışa dönük bireylerin dindarlık düzeylerinin içe dönük bireylere nazaran daha yüksek çıktığı başka çalışmalar mevcuttur (Francis - Lester, 1997; Karşlı, 2019). Yapılan birçok çalışmada dindarlık ile dışa dönüklük arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişki tespit edilmiştir. Bu çalışmalara göre dindarlık arttıkça dışa dönüklük düzeyi de artmaktadır (Işık, 2018; Güven - Şentepe, 2015; Emmons - Paloutzian, 2014; Afhami vd., 2017; Aguilera Mijares - Dominguez Espinosa, 2014; Francis - Katz, 1992; Kurnaz, 2019)

B₃ “Kendisini dindar olarak görenlerin antisosyal davranış düzeyi dindar görmeyenlere göre daha düşüktür” hipotezi doğrulanmıştır. Sonuçlara baktığımızda öznel dindarlık algısı yükseldikçe antisosyal davranış düzeyi düşmüştür. Bu sonuçlara bakarak öznel dindarlık algısının bireylerin antisosyal davranış gösterme tutumları üzerinde etkili olduğu varsayılabilir.

Yapılan çalışmalar dinin antisosyal davranışı azalttığını, öznel dindarlık algıları yükseldikçe bireylerin antisosyal davranış gösterme düzeylerinde düşüş olduğunu göstermektedir (Kerley vd., 2005, 443). Dindarlık ve Kişilik ilişkisine dair yapılan bir çalışmada iç güdümlü dindarlık düzeyi arttıkça antisosyal eğilimlerde de artış olduğu tespit edilmiştir (Gürses, 2017, 195). Profesyonel futbolcularının dini inançlarının incelendiği bir çalışmada dindarlık algısı kuvvetli olan sporcuların motivasyonel dindarlık ölçeği alt boyutu olan prososyal davranış ve dini entelektüel sorumluluk boyutu da yüksektir. (Akgül, 2019, 87). Yapılan çalışmalarda özgecilik ile dindarlık arasında anlamlı düzeyde ve pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Sağır, 2020; Az, 2020). Yapılan birçok çalışmada, dindar kişilerin dindar olmayanlara nazaran daha az antisosyal davranışlar sergilediği tespit edilmiştir (Power - McKinney, 2014, 153; Salas Wright vd., 2015; Hayta, 2002; Ball vd., 2003; Laird vd., 2011).

Dindar birey ahlaki ilkelere, dini değerlere sahip olduğu düzeyde bunları davranışlarına yansıtır. Bu bağlamda dindarlık düzeyi arttıkça antisosyal tutum ve davranışların azaldığı görülmektedir. Din antisosyal davranış olarak nitelendirilen tutum ve davranışların yanlış olduğunu ve bu davranışları sergilemekte ısrar edenlerin ceza alacağını belirtmektedir. Dini

emir ve yasaklar bireyin hayatını olumlu yönde geliştirmeyi amaçlar. Bu amaç doğrultusunda da din inanan bireyin hem kendisine hem de çevresine zarar veren tutum ve davranışlardan, alkol, uyuşturucu gibi zararlı alışkanlıklardan uzak durmasını, birbirlerine saygı göstermelerini, başkasının duygu ve düşüncelerine karşı anlayışlı olmasını, yardımsever ve merhametli olmasını, aklını kullanarak bilinçli hareket etmesini, dürüst ve adil olmasını istemektedir. Dindar bireyde bunun bilincinde olarak tutum ve davranışlar sergilemeye çabalar. Bu sayede birey hareketlerini kontrol altında tutmakta başarılı olur ve antisosyal davranışlara yönelmekten uzak kalacaktır.

B4. *“İbadetlerini yerine getirenlerin sosyal zekâ düzeyi ibadetlerini yerine getirmeyenlere göre daha yüksektir”* hipotezi doğrulanmıştır. Sonuçlara bakıldığı zaman Ramazan orucunu tutma ve cemaatle namaz kılma tutumunun sosyal zekâ üzerinde pozitif yönde etkili olduğu görülmektedir. İbadetlerini yerine getirenlerin sosyal zekâ düzeyi ile ibadetlerini yerine getirmeyenlerin sosyal zekâ düzeyi arasında istatistiksel bağlamda anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (p<.05).

Literatüre bakıldığında çalışmamızda olduğu gibi doğrudan sosyal zekâ ve ibadet boyutu arasındaki ilişkiye dair bir araştırma olmadığı görülmektedir. Ancak farklı zekâ alanlarına dair yapılan çalışmalarda, bu araştırmanın sonuçlarına paralel sonuçlar elde edilmiştir. Keleş tarafından yapılan ve duygusal zekâ ile dindarlık arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada elde edilen verilere göre ibadetlerini yerine getirenlerin duygusal zekâ düzeyleri ibadetlerini yerine getirmeyenlere göre daha yüksektir (Keleş, 2019). Aynı şekilde Ege tarafından yapılan duygusal zekâ ile din öğretimi arasındaki ilişkinin incelendiği bir başka çalışmada namaz ve oruç ibadetlerinin duygusal zekânın gelişimine katkı sağladığı sonucu elde edilmiştir (Ege, 2012). Dalkılıç tarafından yapılan çalışmada dini yönelim düzeyi arttıkça duygusal zekâ düzeyinde de artış olduğu tespit edilmiştir (Dalkılıç, 2019,75). İbadet ve ruh sağlığı ilişkisine dair yapılan bir başka çalışmada dindarlığın pratik boyutu olan namaz, oruç, dua ile psikososyal uyum boyutu olan kendini kabullenme, sosyallik arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Hayta, 2002).

Yapılan çalışmalar ışığında diyebiliriz ki, ibadetin bireysel açıdan temelinde Allah'ın emir ve yasaklarına uymak, ona teslim olmak vardır, toplumsal açıdan ise insanların birbirleriyle tanışması, insanlar arasında birlik ve beraberliği arttırıp toplumsal huzuru ve dengeyi sağlamak vardır. Ayrıca burada uzun vadede hem bireysel hem de toplumsal fayda sağlayacak şeyler için kendi arzu ve isteklerini kontrol altında tutmakta etkilidir. Kişi hayata bu

pencereden bakar ve bu perspektifle yaşarsa kendisi farkına varmadan sosyal zekâsına katkı sağlar. Nitekim sosyal zekânın gelişimi için de bireyin sabırlı olması, kendi duygularını tanıması ve başkasının duygularını anlaması, empati yapabilmesi gerekmektedir. Birey oruç ibadeti sayesinde aç kalarak duygularını kontrol altında tutmayı, iradesini yönlendirmeyi, aç kalan bireyleri düşünüp onlarla empati yaparak onların duygularını anlamayı, başkalarını önemsemeyi, yiyeceğini ve içeceğini paylaşarak başkalarıyla iletişime geçmeyi öğrenir. Namaz ibadeti ile düzenli olarak ve belirli zamanlarda yaratıcının huzuruna geçerek, kendi duygularının farkına varıp, oto kontrol yapmayı öğrenir. Elinde bulunan maddi şeyleri ihtiyaç sahibi olan başkalarıyla paylaşarak empati duygusunu geliştirir. Bütün bu duygu, düşünce ve davranışların etkisiyle de sosyal zekânın gelişimi şekillenir.

B5. *“İbadetlerini yerine getirenlerin dışa dönüklük düzeyi ibadetlerini yerine getirmeyenlere göre daha yüksektir”* hipotezi doğrulanmıştır. Sonuçlara bakıldığı zaman Ramazan orucunu tutma ve cemaatle namaz kılma tutumunun dışa dönüklük üzerinde pozitif yönde etkili olduğu görülmektedir. İbadetlerini yerine getirenlerin dışa dönüklük düzeyi ile ibadetlerini yerine getirmeyenlerin dışa dönüklük düzeyi arasında istatistiksel bağlamda anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p < .05$). Sonuçlara bakarak bireyin ibadet etme sıklığının, ibadete devam etme düzeyinin ve toplu halde yapılan ibadete katılma sıklığının bireyin dışa dönüklük kişilik boyutu üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Dindar birey sergilediği bütün tutum ve davranışlarında Allah'ın kendisini gördüğünün, her daim Allah tarafından gözlendiğinin bilincindedir. Bu bilinç bireyin hem kendisine hem de topluma karşı görev ve sorumluluklarının farkında olmasını sağlar. İbadetler bu açıdan kişiliğin oluşup şekillenmesini, bireyin olgunluk kazanmasını sağlayan mekanizma görevi görür (Kasapoğlu, 2015, 12). Dindar bireyin Allah ile kurduğu iletişimi, bağı ve yakınlığı hissettiren namaz, oruç gibi ibadetler kişiliğin şekillenmesinde etkili olan dini etkenlerdir. Toplu halde yapılan cemaatle namaz kılma ya da dini grup veya kurumların organize ettiği sohbetlere ve faaliyetlere katılım kişilik gelişimi ve benlik saygısı üzerinde pozitif veya negatif yönden etkili olmaktadır. Örneğin Kanada'da lise öğrencileri örneklemeyle yapılan bir çalışmada elde edilen bulgulara göre dini pratiklere ve dini faaliyetlere katılımın bireyin benlik saygısını yükselttiği ifade edilmiştir (Topuz, 2013, 142).

Yüce'nin yaptığı çalışmada katılımcıların dini yönelimin ibadet boyutundan aldıkları puanları ile kişiliğin dışa dönüklük alt boyutundan

aldıkları puanları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Yüce, 2009). Uysal tarafından “Psiko-Sosyal Açından Oruç” konulu çalışmada oruç ibadetinin bireyin kişiliği üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucu elde edilmiştir. (Uysal, 1994, 207). Yurt dışında yapılan bir çalışmada kiliseye düzenli katılanların kiliseye ara ara gidenlere nazaran daha dışa dönük bireyleri temsil ettiği sonucuna ulaşılmıştır (Bradley, 1995). İbadetin kişilik ve sosyal uyum üzerinde pozitif etkisinin olduğu sonucuna ulaşılan başka çalışmalarda mevcuttur (Kalgı, 2020; Kartopu, 2013; Luckman, 2003; Koç, 2003; Berger, 2014; Kalgı - Kayıklık, 2020; Ayten, 2012, 113; Yağız, 2021, 66; Korkmaz, 2019, 218-219). Birey, cemaat namazına katılım sağladığında, başkalarıyla aktivite içerisinde olma, sağlıklı sosyal ilişki kurma, komşularıyla ve yaşadığı bölgenin sakinleriyle arkadaşlık kurma imkânı elde eder. Bu tarz sosyal iletişim ve başkalarıyla kurulan bağ ve arkadaşlık bireyin kişiliğinin gelişmesine, karakterinin oluşmasına ve olgunlaşmasına yardımcı olur. Nitekim bu hususlar bireyin yalnızlık duygusunu ve ait olma ihtiyacını giderir (Kartopu, 2015, 276).

B6. “İbadetlerini yerine getirenlerin antisosyal davranış düzeyi ibadetlerini yerine getirmeyenlere göre daha düşüktür” hipotezi doğrulanmıştır. Sonuçlara bakıldığı zaman Ramazan orucunu tutma ve cemaatle namaz kılma tutumunun antisosyal davranış üzerinde pozitif yönde etkili olduğu görülmektedir. İbadetlerini yerine getirenlerin antisosyal davranış düzeyi ile ibadetlerini yerine getirmeyenlerin antisosyal davranış düzeyi arasında istatistiksel bağlamda anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p < .05$). Çalışmamızda elde ettiğimiz bulgulara göre diyebiliriz ki, bireyin yaptığı ibadet ve ibadetin sıklığı antisosyal davranışa daha az meyilli olması üzerinde etkili olmaktadır.

Yapılan bir çalışmada ABD’de yaşayan kişilerin %96’sı Tanrıya inandığını %90’dan fazlası dua ettiğini, %43’ü kilise, sinagog veya mabetlere gittiklerini ifade etmişlerdir (Koenig - Larson, 2001, 67). Koenig ve Larson’a göre dindarlık antisosyal davranışlara karşı koruyucu görevi görmekte ve toplum tarafından onaylanan davranışlar üzerinde olumlu bir fonksiyona sahip olmaktadır. Araştırmacıların antisosyal davranış dindarlık ve özgeci davranış ilişkisini ikiz örneklem üzerinde incelediği çalışmada dini uygulamaları yerine getirmenin, toplu dini ibadetlere katılmanın, dua etmenin özgeci davranışları arttırdığı ve antisosyal davranışları azalttığı sonucuna ulaşılmıştır (Koenig - Larson, 2001; Larson - Larson, 2003). Donahue ve Benson tarafından yapılan çalışmada dindarlık arttıkça bireylerin olumlu davranışlar gösterme düzeyinin de arttığı tespit edilmiştir. Aynı çalışmada dindarlık ile intihar, madde bağımlılığı, erken cinsel ilişki ve suçta

meyilli olma arasında negatif ilişki tespit edilmiştir (Donahue - Benson, 1995). Dindar birey mensubu olduğu dinin ibadetlerini yapmakla dini inancını hayatına yerleştirmektedir. Dini ibadetler, kişinin inandığı kutsal varlığın karşısında kendi zayıflığını itiraf etmesidir. (Koç, 2008, 81). Dini uygulamalar sayesinde birey acizliğini, çaresizliğini kabul eder ve kibirli hal ve hareketleri engellenir. Ayrıca ibadetlerin belirli süre ve miktarda yapılması bireyin iradesinin güçlenmesini ve kendini sürekli kontrol altında tutmasını sağlar, tutum ve davranışlarını düzene koyar. Bu sayede birey antisosyal davranışlardan uzak durabilmektedir.

Yapılan çalışmalara baktığımızda namaz ibadetinin bireyin kişiliği ve ruh sağlığı üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Gök, 2017; Kaya - Küçük, 2017; Hayta, 2000). Ruhun sağlıklı olan birey olumsuz kişilik özelliklerini kontrol altında tutmakta ve menfi özelliklerinden uzak durmaktadır. Ayrıca din bireyde var olan kıskançlık, bencillik, öfke vb. olumsuz duygu ve düşünceleri törpülerken; yardımseverlik, adalet, merhamet, fiziksel ve sosyal çevresine uyum sağlama, toplumsal huzuru sağlayan tutum ve davranışları yapma gibi olumlu tutum ve davranışlara teşvik etmektedir (Gök, 2019, 156). Namaz kılan birey, aldığı abdestle bedenini pislikten arındırırken, namaz kılarak da ruhunu pislikten arındırır. Namaz bireyin, olumsuz davranışlardan uzak kalıp doğru ve güzel yolda ilerlemesini desteklemektedir. Ayrıca namaz sayesinde birey yalnız olmadığını, her ne yaparsa yapsın yanında olan, ona cevap veren üstün ilahi varlığı hissederek yaşar. Bu yönüyle namaz kılan birey antisosyal özellikler içeren olumsuz tutum ve davranışlardan uzak durmuş olur. İbadetin temel gayesi de bu bilinci bireye kazandırmaktır. Bir taraftan kendi zayıflığını fark eden birey diğer taraftan gün boyu Yaraticısı ile iletişim halinde olduğundan antisosyal davranışa meyyal olmayacaktır.

Yapılan çalışmalara baktığımızda oruç ibadetinin bireyin kişiliği ve ruh sağlığı üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (Gök, 2019, 19; Kimter, 2015). Ramazan ayı orucu aynı zamanda bütün dünyada yaşayan Müslümanların yerine getirdiği, paylaştığı önemli bir ibadettir. Toplu olarak yapılan ve paylaşılan değerler, beraber yapılan ibadetler insanlara birlik ve beraberlik duygusunu hissettirir. Böylece insanlar birbirine karşı daha duyarlı ve daha anlayışlı olurlar. Oruç ibadeti bireye başka bireylere karşı empati yapmasını öğretir. Bu şekilde duyarlılığı artan birey kendi çıkarlarıyla beraber başkalarının çıkarlarını da önemser ve kendi çıkarlarını ertelemeyi öğrenir. Böylece duyarlılığın yükselmesiyle bireyin antisosyal davranışa eğilim göstermesi azalmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada sosyal zekâ, antisosyal davranış ve dışa dönüklük kişilik özelliği ile dindarlık eğilimi arasındaki ilişki araştırılmış ve dindarlık eğiliminin sosyal zekâ, antisosyal davranış ve dışa dönüklük kişilik özelliğini etkilediği tespit edilmiştir. Elde edilen verilere göre dindarlık eğilimi yüksek bireylerin sosyal zekâ ve dışa dönüklük düzeyleri dindarlık eğilimi düşük bireylere nazaran daha yüksekken antisosyal davranış düzeyleri de daha düşüktür. Çalışmanın bu kısmında araştırma neticesinde elde edilen sonuçlar verilmiştir. Bu çalışma, “*Örneklemin sosyal zekâ, antisosyal davranış ve dışa dönüklük düzeyi bazı sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşmakta mıdır? Dindarlık eğilimine göre örneklemin sosyal zekâ, antisosyal davranış ve dışa dönüklük düzeyi farklılaşmakta mıdır?*” şeklinde temel problem ve alt problemlerden oluşmaktadır. Çalışmanın örneklemini Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinde öğrenim gören tesadüfi yöntemle seçilmiş 752 öğrencidir. Katılımcıların sosyal zekâ, antisosyal davranış ve dışa dönüklük düzeyi belirlenmiş ve dindarlık eğilimlerine göre farklılaşmalar olup olmadığı tespit edilmiştir.

Araştırmanın ilk temel problemi “*Örneklemin sosyal zekâ, antisosyal davranış ve dışa dönüklük düzeyi bazı sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşmakta mıdır?*” şeklindedir. Seçilen sosyo-demografik değişkenler ise sosyal zekâ ve antisosyal davranış için cinsiyettir. Cinsiyete göre sosyal zekâ puan ortalaması erkeklere kıyasla kadınlarda daha yüksek bulunmuştur. Cinsiyete göre antisosyal davranış puan ortalaması kadınlara kıyasla erkeklerde daha yüksek bulunmuştur. Araştırmanın ikinci temel problem “*Dindarlık eğilimine göre örneklemin sosyal zekâ, antisosyal davranış ve dışa dönüklük düzeyi farklılaşmakta mıdır?*” şeklindedir. Öznel dindarlık algısına göre örneklemin sosyal zekâ ve dışa dönüklük puanlarına bakıldığında öznel dindarlık algısı yüksek olanların sosyal zekâ ve dışa dönüklük puanları diğer katılımcılara nazaran daha yüksektir, öznel dindarlık algısı yüksek olanların antisosyal davranış puanları diğer katılımcılara nazaran daha düşüktür. İbadetlerini yerine getirme düzeyine göre ise; ibadetlerini yerine getirenlerin sosyal zekâ ve dışa dönüklük puanları yerine getirmeyenlere göre daha yüksektir, ibadetlerini yerine getirenlerin antisosyal davranış düzeyi ibadetlerini yerine getirmeyenlere göre daha düşüktür. Araştırmamızın sonuçlarına göre “dindarlık eğiliminin sosyal zekâ, antisosyal davranış ve dışa dönüklük ile ilişkisi Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi örneği”nde istatistiksel bağlamda anlamlı bir ilişkinin olduğu ($p < .05$) ve dindarlık eğilimine sahip olan bireylerin dindarlık eğilimine sahip olmayan bireylere nazaran sosyal zekâ ve dışa dönüklük düzeylerinin daha

yüksekken, antisosyal davranış düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Öneriler

1. Araştırmanın genellenebilirliğini arttırmak için daha büyük örneklem grupları ile ve farklı illerde kapsamlı çalışmalar yapılması önerilmektedir.

2. Bu araştırma üniversite öğrencilerinin sosyal zekâ, antisosyal davranış ve dışa dönüklük düzeyi ile dindarlık eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Yapılacak boylamsal inceleme niteliğindeki araştırmalar, sosyal zekâ, antisosyal davranış ve dışa dönüklük düzeyi ile dindarlık eğilimleri arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir.

3. Dindarlık eğilimi ile sosyal zekâ, antisosyal davranış ve dışa dönüklük arasındaki karmaşık ilişkiye yönelik daha net değerlendirmelerde bulunabilmek için konuyla ilgili yerli ve yabancı çalışmaların giderek artırılması gerekir.

4. Bu çalışmanın araştırma grubunu üniversite öğrencileri, yaş aralığı 18-40 olan öğrenciler oluşturmaktadır. Sosyal zekanın, antisosyal davranış sergilemenin ve dışa dönüklük kişilik gelişiminin çocukluktan başlayıp ileri dönemlere kadar sürdüğü düşünüldüğünde sonraki çalışmaların lise öğrencilerle ve daha ileri dönemdeki yetişkin bireylerle boylamsal olarak yapılması sürecin daha iyi anlaşılmasının sağlayacaktır. Ayrıca bu çalışmada yalnızca üniversite öğrencilerinden elde edilen veriler incelenmiştir. Üniversite öğrencisi olmayan grupta dindarlıkla sosyal zekâ, antisosyal davranış ve dışa dönüklük arasındaki ilişkinin ne yönde olduğunun araştırılması önemli görünmektedir. Bu çalışmada nicel yöntem kullanılmıştır. Ancak daha derin ve nicel yöntemle görülemeyen, ölçme araçlarının ötesinde bulgular elde etmek için hem nicel hem de nitel verilerin birlikte kullanılarak karma desende çalışma yapılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Adorno, T. W. vd. "The authoritarian personality." *Studies in Prejudice Series 1* (1950).
- Afhami, Reza vd. "Self-Rating of Religiosity (SRR) in Iran: Validity, Reliability, and Associations with the Big Five". *Mental Health, Religion & Culture* 20/9 (2017), 879-887. <https://doi.org/10.1080/13674676.2017.1313825>
- Aguilera Mijares, Santiago - Dominguez Espinosa, Alejandra. "Religiosity and Personality in a Mexican Sample". *International Journal of Humanities and Social Science* 4/1 (01 Ocak 2014), 108-112.
- Akduman, Gülümser vd. "Ergen Suçluluğunda Bazı Kişisel ve Ailesel Özelliklerin İncelenmesi". *Türk Pediatri Arşivi* 42/4 (01 Aralık 2007), 156-161.
- Akgül, Mehmet Haşim. *Profesyonel Futbolcuların Dini İnançlarının İncelenmesi ve Dinin Motivasyona Etkisi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Akın, Yaşar. *Elit Sporcuların Bazı Değişkenlere Göre Çoklu Zekâ Düzeylerinin İncelenmesi*. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Aktaş, Aylin. *Farklı Kültürlerdeki Yöneticilerin Kişilik Özelliklerine Dayanarak Liderlik Anlayışlarının Belirlenmesi: Türk ve Amerikan Otel Yöneticilerinin Karşılaştırmalı Analizi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi., 2006.
- Akto, Akif. "Kişilik Oluşumunda Dinin Rolü". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/2 (01 Ağustos 2011), 191-217. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000001085
- Apaydın, Halil. *Kişilik Özelliklerinin Dini Tutum ve Davranışlara Etkisi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.
- Arkonaç, Sibel Ayşen. *Psikoloji (Zihin Süreçleri Bilimi)*. Alfa Yayınları, 2005.
- Armaner, Neda. *Din Psikolojisine Giriş 1. Cilt*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980.

- Avanoğlu Kızıltepe, Zeynep. *Öğretim: Eğitim Psikolojisine Çağdaş Bir Yaklaşım*. Ankara: Pelikan Yayınevi, 3. Baskı., 2012.
- Aydın, Mehmet S. *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 16. Baskı., 2020.
- Ayten, Ali. *Empati ve Din*. İstanbul: İz Yayınları, 2013.
- Ayten, Ali - Ferhan, Hamza. "Affetme, Dindarlık ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi: Türk ve Ürdünlü Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma". *Spiritual Psychology and Counseling* 1/1 (2016), 79-84.
- Az, Mehmet Sait. *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgeçmiş Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Bahadır, Abdülkerim. "Ergen Kişiliği Bağlamında Din-Kişilik İlişkisi". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/14 (2002), 111-123.
- Bahr, Stephen J. vd. "Family, Religiosity, and The Risk of Adolescent Drug Use". *Journal of Marriage and the Family* 60/4 (1998), 979-992. <https://doi.org/10.2307/353639>
- Ball, Joanna vd. "The Relationship between Religiosity and Adjustment among African-American, Female, Urban Adolescents". *Journal of Adolescence* 26/4 (Ağustos 2003), 431-446. [https://doi.org/10.1016/s0140-1971\(03\)00037-x](https://doi.org/10.1016/s0140-1971(03)00037-x)
- Başaran, İbrahim Ethem. *Eğitim Psikolojisi: Gelişim, Öğrenme ve Ortam*. Ankara: Nobel Yayın, 2005.
- Baymur, Feriha. *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1997.
- Berger, Peter L. "Sekülerizmin Gerilemesi". çev. Ali Köse. *Kutsalın Dönüşü*. ed. Ali Köse. 40-59. İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.
- Bradley, E. "Religious Involvement and Social Resources: Evidence from the Data Set 'Americans' Changing Lives'". *Journal for the Scientific Study of Religion* 34/2 (1995), 259-267. <https://doi.org/10.2307/1386771>
- Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2009.
- Bulut, Meryem Berrin - Yıldız, Murat. "Tanrı'ya Bağlanma Biçimlerinin Beş Faktör Kişilik Özelliklerine Göre Yordanması". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 32/44 (2018), 79-98.

- Burger, Jerry M. *Kişilik*. çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1. Basım., 2006.
- Butt, Farva Mansoor. "Emotional Intelligence, Religious Orientation, and Mental Health Among University Students". *Pakistan Journal of Psychological Research* 29/1 (30 Haziran 2014), 1-19.
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 41. Basım., 2021.
- Çakar, Ulaş - Arbak, Yasemin. "Modern yaklaşımlar ışığında değişen duyguzekâ ilişkisi ve duygusal zekâ." *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6/3 (2004), 23-48.
- Çavuş, Seda. *Spor Eğitiminde Bilişsel Esnekliğin, Antisosyal Prososyal Davranışı Yordamadaki Rolü*. Trabzon: Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Çuhadaroğlu, Alper. *Üniversite Öğrencilerinin Antisosyal Davranış Ölçeği Puanlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004. <http://acikerisim.omu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12712/29651>
- Dalkılıç, Şeyma. *Duygusal Zekâ ve Dindarlık İlişkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Davison, Gerald C. - Neale, John. *Anormal Psikoloji*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği, 7. Baskı., 2004.
- Doğan, Tayfun. *Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Zekâ Düzeylerinin Depresyon ve Bazı Değişkenlerle İlişkisinin İncelenmesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2006.
- Doğan, Tayfun - Çetin, Bayram. "Tromso Sosyal Zeka Ölçeği Türkçe Formunun Faktör Yapısı, Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 9/2 (2009), 691-720.
- Donahue, Michael J. - Benson, Peter L. "Religion And The Well-Being Of Adolescent". *Journal Of Social Issues* 51/2 (1995), 145-160.
- Dost, Meliha Tuzgöl. "Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Doyumunun Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 22/22 (01 Şubat 2007), 132-143.

- Duyguner, Ulviye. *Genel Popülasyonda Antisosyal Davranışların Sıklığı ve Antisosyal Davranışlar Gösteren Kişilerde Suça Eğilim ile Erken Dönem Uyumsuz Şemalar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Ege, Remziye. "Duygusal Zekâ Din Öğretimi; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi ve Duygusal Zeka Gelişim İlişkisi". *Dini Araştırmalar* 15/40 (01 Haziran 2012).
- Ege, Remziye. "Sosyal Kurumlarda Din Hizmetleri ve Sosyal Zeka İlişkisi." *Dini Araştırmalar* 16/42 (2013), 39-56.
- Ekşi, Halil. "Din Eğitimi, Gençlik ve Kişilik". *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. ed. Hayati Hökelekli. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.
- Emmons, Robert - Paloutzian, Raymond. "Din Psikolojisi". çev. Ali Ayten. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2014). <https://doi.org/10.15370/muifd.23814>
- Francis, Leslie J. - Katz, Yaacov J. "The Relationship Between Personality and Religiosity in an Israeli Sample". *Journal for the Scientific Study of Religion* 31/2 (1992), 153-162. <https://doi.org/10.2307/1387005>
- Francis, Leslie J. - Lester, David. "Religion, Personality and Happiness". *Journal of Contemporary Religion* 12/1 (Ocak 1997), 81-86.
- Gardner, Howard. *Zihin Çerçevesi*. çev. Ebru Kılıç - Güneş Tunçgenç. İstanbul: Alfa Yayınları, 4., 2017.
- Ge, Xiaojia vd. "The Developmental Interface Between Nature and Nurture: A Mutual Influence Model of Child Antisocial Behavior and Parent Behaviors." *Developmental Psychology* 32/4 (1996), 574-589.
- Geçtan, Engin. *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. İstanbul: Metis Yayınları, 16. Basım., 2003.
- Goleman, Daniel. *Sosyal Zekâ*. çev. Osman Çetin Deniztekin. İstanbul: Varlık Yayınları, 2020.
- Gök, Hülya. "Düzenli Namaz Kılma ve Kılmama İle Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki". *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2019), 134-160.
- Gökdağ, Rüçhan. "Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Öğrencilerine Antisosyal Davranış Ölçeği Uygulanmasına Yönelik Bir Çalışma". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 10 (2000), 329-343.

- Güleç, Yasemin. "Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyleri ve Adil Davranış Gösterme Arasındaki İlişki". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 18/1 (2018), 329-359. <https://doi.org/10.30627/cuilah.440705>
- Gürses, İbrahim. *Dindarlık ve Kişilik*. Bursa: Emin Yayınları, 2. Baskı., 2017.
- Güven, Metin - Şentepe, Ayşe. "Kişilik Özellikleri ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/31 (2015), 27-44.
- Hayta, Akif. "İbadetler ve Ruh Sağlığı". *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. ed. Hayati Hökekleli. 117-152. Ankara: Ankara Okulu Yayınlar, 2002.
- Hayta, Akif. "Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İbadet ve Ruh Sağlığı (Psiko-Sosyal Uyum) İlişkisi Üzerine Bir İnceleme". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (01 Ocak 2000).
- Holm, Nils G. *Din Psikolojisine Giriş*. çev. Abdülkerim Bahadır. İstanbul: İnsan Yayınları, 2018.
- Işık, Hakan. *Kişilik ve Dindarlık İlişkisi (Artvin İli Örneği)*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- İlal Koptagel, Günsel. *Davranış Bilimleri*. İstanbul: Nobel Tıp Yayınevi, 2001.
- Jang, Sung Joon - Johnson, Byron. "Explaining Religious Effects on Distress Among African Americans". *Journal for the Scientific Study of Religion* 43 (01 Haziran 2004), 239-260. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5906.2004.00230.x>
- Kalgı, Mehmet Emin - Kayıklık, Hasan. "Dindarlık ve Kişilik İlişkisi Üzerine Bir Saha Araştırması (Siverek Örneği)". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/2 (25 Aralık 2020), 552-569. <https://doi.org/10.30627/cuilah.721696>
- Karahan, T. Fikret - Sardoğan, Mehmet E. *Psikolojik Danışma ve Psikoterapide Kuramlar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.
- Karakaş, Ahmet Canan. "Manevi Zekanın İç Yönelimli Dindarlık, Affetme Esnekliği ve Öznel İyi Oluşla İlişkisi". *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 1/1 (30 Temmuz 2017), 53-63. <https://doi.org/10.32711/tiad.350504>

- Karakaya, Semra. *Dindarlık ve Kişilik Arasındaki İlişki, Allport ve Fromm'un Karşılaştırmalı Analizi*. Adana: Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Karakelle, Sema. *Psikolojiye Giriş Ders Kitabı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi., 2014.
- Karakuş, Kübra. *Dkab Öğretmenlerinin Aldıkları Din Eğitiminin, Duygusal Zekâ Düzeyleri ile Mesleki Öz Yeterliliklerine Etkisi Üzerine Bir Araştırma (İstanbul Anadolu Yakası Örneği)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Karslı, Necmi. "Psikolojik İyi Oluş ve Dindarlık İlişkisi: Trabzon İlahiyat Örneği". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (20 Haziran 2019), 173-205. <https://doi.org/10.32950/rteuidf.549409>
- Kartallar, Rüçhan. *Antisosyal Davranış Ölçeği Geliştirmeye Yönelik Bir Çalışma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1996.
- Kartopu, Saffet. "Dini Yaşayışta Hayatı Sorgulama ve Anlam Arayışı". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (2013), 67-90.
- Kartopu, Saffet. "Narsisizmin Dindarlık Eğilimleriyle İlişkisi: Gümüşhane Üniversitesi Örneği". *The Journal of Academic Social Science Studies* 6/6 (2013), 625-649.
- Kartopu, Saffet. *Öz Yeterlilik Kimlik Duygusu & Dindarlık Eğilimi*. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, 2015.
- Kartopu, Saffet. "Psikolojik Açıda Kadere İman Nedir Ne Değildir?" *Kader Nedir Ne Değildir?* ed. Adnan Demircan. 11-44. Fecr Yayınları, 2019.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kişilik Gelişimi Açısından 'Namaz'". *Hikmet Yurdu* 8/2 (2015).
- Keleş, Fatmatüzzehra. *Duygusal Zekâ ve Dindarlık*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2019.
- Kerley, Kent R. vd. "Religiosity, Religious Participation, and Negative Prison Behaviors". *Journal for the Scientific Study of Religion* 44/4 (2005), 443-457. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5906.2005.00296.x>
- Kılıç, Cafer. *Ergenlerde Antisosyal Davranışlar: Koruyucu Faktörler ve Risk Faktörleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

- Koç, Mustafa. "Ergenlik döneminde Dua ve İbadet Psikolojisi Üzerine Teorik Bir Yaklaşım". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (15 Haziran 2003), 373-398.
- Koç, Mustafa. "Ruh Sağlığı ile Dini Başa Çıkma Metodu Olarak Dua ve İbadet Fenomeni Arasındaki İlişki Üzerine Psikolojik Bir Yaklaşım". *Ekev Akademi Dergisi* 24 (2005), 11-32.
- Koç, Mustafa. *Yetişkinlik Döneminde Dindarlık ile Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
<http://acikerisim.uludag.edu.tr/jspui/handle/11452/4044>
- Koenig, Harold G. - Larson, David. "Religion and Mental Health: Evidence for an association". *International Review of Psychiatry* 13/2 (01 Mayıs 2001), 67-78.
- Koenig, Laura B. vd. "Religiousness, Antisocial Behavior, and Altruism: Genetic and Environmental Mediation". *Journal of Personality* 75/2 (2007), 265-290. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2007.00439.x>
- Korkmaz, Sezai. "Dindarlık, Empati ve Sürücü Davranışları Arasındaki İlişkiler". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 24/2 (15 Aralık 2020), 631-653. <https://doi.org/10.18505/cuid.694393>
- Köknel, Özcan. *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1985.
- Körük, Serdar. "Üniversite Öğrencilerinde Riskli Davranışların Ortaya Çıkmasında Yordayıcı Bir Etken Olarak Uyumsuz Şemaların Telafileri". *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)* 5/9 (2017), 55-69.
- Kurnaz, Süleyman. *İçedönük-dışadönük Kişilik Yapısı Dindarlık İlişkisi: SDÜ Örneği*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kuzgun, Yıldız vd. *Eğitimde Bireysel Farklılıklar*. ed. Yıldız Kuzgun - Deniz Deryakulu. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014.
- Larson, David B. - Larson, Susan S. "Spirituality's Potential Relevance to Physical and Emotional Health: A Brief Review of Quantitative Research". *Journal of Psychology and Theology* 31/1 (01 Mart 2003), 37-51. <https://doi.org/10.1177/009164710303100104>

- Liu, Chung-Chu. "The relationship between personal religious orientation and emotional intelligence". *Social Behavior and Personality* 38/4 (01 Mayıs 2010), 461-468. <https://doi.org/10.2224/sbp.2010.38.4.461>
- Lowicki, Paweł - Zajenkowski, Marcin. "Divine Emotions: On the Link Between Emotional Intelligence and Religious Belief". *Journal of Religion and Health* 56/6 (2016), 1998-2009. <https://doi.org/10.1007/s10943-016-0335-3>
- Luckman, Thomas. *Görünmeyen Din*. çev. Ali Coşkun - Fuat Aydın. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi. *Dindarlarda ve Dindar Olmayanlarda Kişilik Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (İstanbul Örneği)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi. *Kişilik ve Din*. İstanbul: DEM Yayınları, 2004.
- Mete, Cengiz. *İlköğretim okullarında çalışan öğretmenlerin kişilik özellikleri ile iş tatminleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi., 2006.
- Özcan, Zeynep. "Empati ve Dindarlık Arasındaki İlişki". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5/8 (25 Aralık 2016), 2758-2781. <https://doi.org/10.15869/itobiad.258550>
- Özdemir, İlker. *Takım Sporları İle Uğraşan Yetişkin Sporcuların Prososyal ve Antisosyal Davranışlarının Belirlenmesinde Mükemmellikçilik ve Başarı Hedeflerinin Rolü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Öztürk, Orhan. *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. Ankara: Kişisel Yayınlar, 16. Baskı., 2020.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. Samsun: Çamlıca Yayınları, 2011.
- Power, Leah - McKinney, Cliff. "The Effects of Religiosity on Psychopathology in Emerging Adults: Intrinsic versus Extrinsic Religiosity". *Journal of Religion and Health* 53/5 (Ekim 2014), 1529-1538. <https://doi.org/10.1007/s10943-013-9744-8>
- Reid, John B. - Patterson, Gerald R. "The Development of Antisocial Behavior Patterns in Childhood and Adolescence". *European Journal of Personality* 3/2 (1989), 107-119. <https://doi.org/10.1002/per.2410030205>

- Roccas, Sonia - Elster, Andrey. "Values and Religiosity." *Religion, Personality, and Social Behavior*. ed. Vassilis Saroglou. New York: Psychology Press., 2014.
- Sağır, Zeynep. "Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (15 Eylül 2020), 285-319.
- Salas Wright, Christopher P. vd. "Religiosity and Antisocial Behavior: Evidence from Young African American Women in Public Housing Communities". *Social Work Research* 39/2 (2015), 82-93.
- Saroglou, Vassilis. "Religion and The Five Factors of Personality: A Meta-Analytic Review". *Personality and Individual Differences* 32/1 (2002), 15-25. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(00\)00233-6](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(00)00233-6)
- Saxena, Sumanlata vd. "Social Intelligence of Undergraduate Students In Relation To Their Gender and Subject Stream". *IOSR Journal of Research & Method in Education (IOSR-JRME)* 1/1 (2013), 1-4. <https://doi.org/10.9790/7388-0110104>
- Sayar, Kemal - Dinç, Mehmet. *Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları, 2008.
- Semiz, Ümit Başar vd. "Antisosyal Kişilik Bozukluğu Olan Erkek Bireylerde Subjektif Uyku Kalitesinin Saldırganlık İle İlişkisi". *Türk Psikiyatri Dergisi* 19/4 (2008), 373-381.
- Silvera, David vd. "The Tromso Social Intelligence Scale, a self-report measure of social intelligence". *Scandinavian journal of psychology* 42 (2001), 311-319. <https://doi.org/10.1111/1467-9450.00242>
- Soysal, Abdullah. "İş Yaşamında Stres". *Çimento İşveren Dergisi* 23/3 (2009), 17-40.
- Tatar, Arkun. "Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Kısa Formunun geliştirilmesi." *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 17 (2016), 14-23. <https://doi.org/10.5455/apd.202977>
- Tatar, Arkun. "Büyük Beş-50 Kişilik Testinin Türkçeye çevirisi ve Beş Faktör Kişilik Envanteri Kısa Formu ile karşılaştırılması." *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 1 (2017), 51-61. <https://doi.org/10.5455/apd.220580>
- Topuz, İlhan. "Dindarlık Tipolojileri ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 30 (Aralık 2013), 139-154.

- Turan, Yahya. *Kişilik Özellikleri ve Dinsel Yönelimler Üzerine bir Araştırma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009.
- Ulu, Mustafa. "Hayatı Anlamlandırma ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki Üzerine". *Bilimname* 2018/36 (31 Ekim 2018), 165-187. <https://doi.org/10.28949/bilimname.459247>
- Uysal, Veysel. *Psiko-Sosyal Açından Oruç*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Ülker, Çiğdem. *Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Sosyal Zekâ ve İletişim Becerilerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. İstanbul.: Nişantası Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Van, Lier Pol vd. "Understanding Mechanisms of Change in the Development of Antisocial Behavior: The Impact of a Universal Intervention". *Journal of abnormal child psychology* 33 (01 Kasım 2005), 521-535. <https://doi.org/10.1007/s10802-005-6735-7>
- Vieno, Alessio vd. "Parenting and Antisocial Behavior: A Model of The Relationship Between Adolescent self-Disclosure, Parntal Closeness, Parental Control and Adolescent Antisocial Behavior". *Developmental Psychology* 45/6 (2009), 1509-1519.
- Watson, P. J. vd. "Empathy, religious orientation, and social desirability". *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied* 117 (1984), 211-216. <https://doi.org/10.1080/00223980.1984.9923679>
- Yakut, Selahattin. *Ahlaki Zekâ, Din ve Dindarlık (Psikososyal Bakış)*. Ankara: İksad Yayınevi, 2022. <https://iksadyayinevi.com/wp-content/uploads/2022/02/AHLAKI-ZEKA-DIN-VE-DINDARLIK.pdf>
- Yapıcı, Asım. *Ruh Sağlığı ve Din / Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*. Adana: Karahan Kitabevi, 2013.
- Yavuz, Kerim. *Psikanalizde İlk Dini Gelişmelerin Değeri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1987.
- Yaz, İsa. *Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulunda Okuyan Öğrencilerin Çoklu Zekâ Alanları ile Holland Kişilik Tipleri Arasındaki İlişkinin Araştırılması*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Yıldız, Leyla. *Üniversite Öğrencilerinin Sosyal, Duygusal ve Ruhsal Zekâ Türleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

◆ Sosyal Davranış Özelliklerinin Dindarlık Eğilimiyle İlişkisi

Yüce, Fatma. *Gençlerde Dini Yönelim ve Kişilik*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Yüksel, Ali - Kızılgeçit, Muhammed. "Enneagram Kişilik Modeli Bağlamında İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Kişilik Özelliklerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 3 (30 Haziran 2021), 9-38.

Yüksel, Galip. *Sosyal Beceri Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeylerine Etkisi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1997.

Yüksel, Müge Yukay vd. "Genç Yetişkinlerde Sosyal Zekanın Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Benlik Saygısı". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/3 (2020), 743-751. <https://doi.org/10.18506/anemon.621422>

Zel, Uğur. *Kişilik ve Liderlik*. Nobel Akademik Yayıncılık, 2011.

Türk Dil Kurumu. "Türk Dil Kurumu Sözlükleri". 11 Ağustos 2022. Erişim 11 Ağustos 2022. <https://sozluk.gov.tr/>

